

TARTU ÜLIKOOL

Filosoofiateaduskond

Germaani, romaani ja slaavi filoloogia instituut

Sirje Vägi

**JUHUSÕNAD HERTA MÜLLERI ROMAANIS „ATEMSCHAUKEL“ JA SELLE
EESTIKEELSE TÕLKES „HINGAMISE KIIGE“**

Magistritöö

Juhendaja: Anne Arold, PhD

Tartu 2014

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Teoreetilised lähtekohad juhusõnade tõlke analüüsiks	5
1.1 Tõlkimine kui kultuuridevaheline kommunikatsioon.....	5
1.2 Ilukirjanduse sõnavara ja stiil	8
1.2.1 Sõnaloo ja sõnamoodustus	8
1.2.2 Liitsõnamoodustiste mitmetähenduslikkus	10
1.3 Juhusõnad ja nende ainulaadsus	12
1.3.1 Juhusõnade tunnused.....	17
1.3.2 Juhusõnade funktsioonid.....	18
1.3.3 Sõnade uudsus.....	20
2. Juhusõnad romaanis „Atemschaukel“ ja selle eestikeelses tõlkes „Hingamise kiige“	23
2.1 Herta Mülleri keelekasutus romaanis „Atemschaukel“	23
2.2 Juhusõnade analüüs	25
2.2.1 Korpuse üldülevaade.....	25
2.2.2 Juhusõnade jaotus funktsiooni alusel.....	27
2.2.3 Juhusõnade jaotus morfosemantilise struktuuri alusel.....	32
2.2.4 Ekvivalentsus	35
2.2.5 Juhusõnade tõlkimise problemaatika	38
Kokkuvõte	43
Kirjandus ja allikad	45
Zusammenfassung.....	50
Lisa 1	51
Lisa 2	66

Sissejuhatus

Der Glasrettich (klaasredis), der Hungerengel (näljaingel), der Blechkuss (plekksuudlus), das Mundglück (suuõnn) – kõik need põnevad juhusõnad on läbivad Herta Mülleri romaanis „Atemschaukel“ ja selle eestikeelses tõlkes „Hingamise kiige“. Eestikeelse versiooni tõlkijaks on Tiiu Relve. Raamatu peategelase sõnavarasse kuuluvad juhusõnad on ta ainukesed kaaslased, mis aitavad tal laagris ellu jääda. Kindlasti on pidanud ka kogenud tõlkija selle romaani puhul nuputama, et leida poeetilistele keelenditele emakeeles samaväärsed vasted.

Magistritöö eesmärgiks on eelkõige kontekstist sõltuvate juhusõnade morfosemantilise struktuuri ja funktsiooni uurimine ning ekvivalentsuse analüüs Herta Mülleri romaani „Atemschaukel“ ja selle eestikeelse tõlke „Hingamise kiige“ näitel. Uurimisteema pakkus huvi oma uudsuse tõttu. Romaanist ja selle tõlkest otsiti välja nii saksakeelsed kui eestikeelsed juhusõnad ning analüüsiti nende struktuuri ja funktsiooni tekstis. Analüüsi osas tuuakse näiteid mõlemast keelest, et näidata, kuidas juhusõna on moodustatud ja konteksti integreeritud.

Kuna Eestis on juhusõnade uurimisega väga vähe tegeletud ja puudub eestikeelne ülevaade juhusõnade olemusest, tunnustest ja funktsioonidest, püüab käesolev magistritöö seda lünka täita. Toetutakse saksakeelsetele materjalidele, millest põhiraudvara moodustavad Peter Hohenhausi, Corinna Pescheli, Magdalena Matusseki ja Irmhild Barzi käsitlused. Esile võiks tuua Peter Hohenhausi Hamburgi ülikoolis 1996. aastal kaitstud doktoritöö „Ad-hoc-Wortbildung. Terminologie, Typologie und Theorie kreativer Wortbildung im Englischen“ ja Corinna Pescheli raamatu „Zum Zusammenhang von Wortneubildung und Textkonstitution“, millest oli teooria mõistmisel suur abi.

Magistritöö on jaotatud kaheks osaks. Esimene, teoreetiline osa annab ülevaate tõlkimisest kui kultuuridevahelisest kommunikatsioonist, ilukirjanduse sõnavarast ja stiilist, sõnalooime ja sõnamoodustuse eristamisest, liitsõnamoodustiste mitmetähenduslikkusest, juhusõnade ainulaadsusest ja erinevustest võrreldes leksikaliseerunud sõnadega, nende tunnustest ja funktsioonidest. Teine, empiiriline osa annab lühiülevaate romaanist ja selle sõnavarast. Seejärel tuuakse välja juhusõnade ainulaadsus näidetega, jaotatakse juhusõnad funktsiooni ning morfosemantilise struktuuri alusel, räägitakse nende funktsionaalsest, semantilistest, stilistilisest ekvivalentsusest ja tõlkeproblemaatikast. Tööle on lisatud juhusõnade korpus (vt Lisa 1), mis põhineb Herta Mülleri romaanil „Atemschaukel“ ja selle eestikeelsel tõlkel.

Korpuses on välja toodud nii kontekstist sõltuvad kui kontekstist sõltumatud juhusõnad ehk tekstisõnad.

Juhusõnade otsimisel lähtuti teoreetilises osas esitatud kriteeriumidest, st sõnade ainulaadsusest, uudsusest ja sellest, et neid on kontekstita raske üheselt mõista. Juhusõnad võivad kehtivast leksikaalsest normist hälbida ning neid ei leia sõnaraamatutest. Juhusõnad jaotati kontekstist sõltuvateks (kergesti märgatavad oma ainulaadsuse tõttu) ja kontekstist mittesõltuvateks ehk tekstisõnadeks (kergemini arusaadavad, aga sellisel kujul sõnaraamatus ei esine).

Käesolevas magistritöös eristatakse juhusõnu neologismidest. Saksakeelsete juhusõnade eristamiseks romaanis „Atemschaukel“ esinevatest leksikaliseerunud sõnadest võeti kriteeriumiks nende puudumine digitaalsest sõnaraamatust „Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache“ (DWDS) ja esinemus Google'i otsingumootoris alla 30 juhu. Eestikeelsete juhusõnade kriteeriumiks oli nende puudumine Eesti Keele Koondkorpusest ja Eesti keele seletavast sõnaraamatust ning esinemus Google'i otsingumootoris alla 10 juhu. Seejuures ei võetud selekteerimisel arvesse otsingumootori pakutud korduvaid vasteid. Korpusest eemaldati kriteeriumitele vastavad, kuid ametlikes väljaannetes esinevad ja erialaspetsiifilised sõnad. Järgnevalt süstematiseeriti tabel sarnasuste (sh sõnaliigid, mallidele vastavus) ning erinevuste (sh erinevad tõlkeviisid, vead jms) alusel. Analüüs ei olnud empiirilises osas pisteline, vaid toetus läbitöötatud romaanile ning selle tõlkele. Viimaks tekkis sümbioos, kus juhusõnad pakkusid ilmestavaid näiteid teooriale tuginevatele järeldustele, kuid olid ka ise allikmaterjaliks uute järelduste tegemisel.

Antud töö eesmärk ei ole kogu korpuse lingvistiliselt detailne analüüs ja kõigi võimalike kategooriate statistiliselt täpne registreerimine. Kogutud materjal võimaldab aga anda juhusõnade tõlkimisel kasutatud (ja kasutamata) võimalustele üldine hinnang ning kommenteerida ilmekamaid näiteid ja silmatorkavamaid võtteid juhusõnade moodustamisel ja kasutamisel ilukirjanduslikus tekstis ja selle tõlkimisel.

1. Teoreetilised lähtekohad juhusõnade tõlke analüüsiks

1.1 Tõlkimine kui kultuuridevaheline kommunikatsioon

Eesti kultuuri võib liigitada nende väikeste ja noorte kultuuride hulka, mis vajavad tõlkekirjandust omakeelse kirjanduse toetuseks, sest viimane ei suudaks ilma tõlgete abita ennast piisavalt uuendada ja mitmekesistada (Kaldjärv 2007: 9).

Tõlkimise mõte on võõrkeelse teksti toomine teise keele kõnelejateni. Oluline seejuures on, et tekst oleks mõistetav ja samamoodi nauditav nagu originaal. Arusaamatusi tuleks vältida, näiteks on halb tõlge, kui lugeja peab originaalset midagi järele vaatama, et üldse mõttest aru saada. Küsimusele, kus jookseb piir hea ja halva tõlke vahel ning kui palju tuleb tähelepanu pöörata kodustavale ja võõrandavale tõlkele, on raske anda täpset ja universaalset vastust.

Tõlkijat peetakse kultuuridevahelise kommunikatsiooni eksperdiksi, kellelt oodatakse lisaks väga heale keeleoskusele ka kultuurilist pädevust, mis hõlmab nii siht- kui lähtekultuuri tundmist. Lisaks sellele, et tõlkija on sõnumi ümberkodeerija, on ta lähteteksti vastuvõtja ning samal ajal ka lähteteksti saatja, mille ta peab dekodeerima sihtlugeja jaoks. Tõlkimine on parima võimaliku lahenduse leidmine. (Stolze 2005: 50–51)

Tõlkimise lingvistiline põhiprobleem seisneb eelkõige selles, et tõlkija ei muudaks sihtkeelde tõlkimisel lähteteksti sisu ja säilitaks selle üldise stilistilise iseloomu (Kade 1980: 85). Reiß ja Vermeer (1984: 112–113) loevad tõlke õnnestunuks, kui lugeja ei saa aru, et tegemist on tõlkega. Reißi ja Vermeeri (1984:96) *skopos*-teooria (kreeka keeles *skopos* = kavatsus, eesmärk) kohaselt tuleb aru saada, mis on teksti funktsioon, et tõlge toimiks sihtkeelses kultuuris samamoodi nagu originaal lähtekultuuris.

Üldiselt on omaks võetud arusaam, et teksti mõistmine on selle tõlkimise peamine eeldus (Saluäär 2008). Tõlkimine on ideaalis sama asja samamoodi ütlemine teises keeles. Sellega soovitakse midagi sihtkultuuris korda saata, pakkuda informatsiooni ja esteetilist elamust või panna inimesed teatud viisil mõtlema ja käituma. Mis tahes tõlkes säilitamisväärse „sama” otsimine toob aga kaasa mitmesuguseid probleeme. Mis on samasuse kriteeriumid, kas teksti sisu, vorm, stiil, mõju või funktsioon? Tõlkimise käsitlemise ajavad keerulisemaks ekstravagantsed teooriad, mille järgi polevat üldse võimalik sama asja teiste sõnadega, ammugi siis mitte teiskeelsete sõnadega ümber öelda. Kuidas saaks sel juhul veel kahes

keeles öelda midagi samamoodi, st samas stiilis? Stiil on keelemärkide denoteerivast küljest (sellest, mida mingi väljend ütleb) eristuv materiaalne külge ehk see, mis mingi väljend on, näiteks murdekeelne, arhailine, vulgaarne, ilukõlaline või hoopis tavakeelne, halvakõlaline, kantseleitlik, kohmakas. Väljataga toob näite, et vulgaarsele vene väljendile on võimalik leida vulgaarne eesti vaste, aga vaevalt oskab keegi öelda, kas see on just samamoodi vulgaarne. Raskused tulevadki esile siis, kui peab valima kahe stiilikvaliteedi edasiandmise vahel või otsustama stiilikvaliteedi esinemise määra üle. (Väljataga 2008)

Väljataga väitel võiks tõlkealases arutluses asendada karm sõna „sama” pehmema sõnaga „sarnane”. Paraku on kahel kui tahes erineval asjal (mõttel, väljendil) alati vähemalt üks sarnasus – see, et nad on asjad (mõtted, väljendid). Kui neil oleksid kõik tunnused sarnased, siis poleks nad enam kaks eri asja, vaid üks ja seesama. Kusagilt peab jooksma ähmane piir, pärast mida ei ole teiskeelne tekst enam tõlge. Piiri tõmbamine sõltub juba konkreetsetest asjaoludest ehk kontekstist. Väljataga väitel on tõlkimine suuremalt jaolt intuiitiivne, raskesti reeglistatav oskus, mida annab süvendada kogemuse ja lugemusega, töö ja vaevaga, võrdlemise ja tagasisidega. (Väljataga 2008)

Tõlkimist raskendavad keelelised ja kultuurilised erinevused. Igas keeles peitub oma maailmapilt, mida saab tõlgendada mitut moodi. Keel on töövahend, mis süstematiseerib maailmavaatelist teadmisi, rõhutades neid aspekte, mis on kõnelejatele kõige olulisemad. (Degel 2007: 13–14) Inimeste maailmapilt mõjutab väga tugevalt kultuur, mille keskel nad tegutsevad ja kus nad on üles kasvanud. Keelt ja kultuuri iseloomustab nende tugev lõimumine, mis on küll tajutav, kuid see on niivõrd loomulik ja iseenesestmõistetav, et seda endale tava suhtluses ei teadvustata. Rääkides keelt ei pane inimesed tähele, et sõnade tähendustesse on „pakitud“ maailmavaatelist teadmisi, konnotatsioone, assotsiatsioone ja tähendusvarjundeid. Selle tõttu näevad, mõistavad, tunnetavad erinevate keelte kõnelejad maailma erinevalt. (Degel 2010: 51)

Konnotatsioon on omane ühele kultuuriruumile ja selle ülekandmine teise kultuuriruumi või keelde võib osutada raskemaks kui aimata oskame. Meeles peab pidama, et tõlgitakse lauseid, teksti mõtet, mitte üksikuid sõnu. Kujundliku keele tõlkimisel, näiteks metafooride ja muude kõnekujundite edasiandmisel, võib tekkida tõlgitavuse probleem. Mis on omane ja arusaadav ühele keelele, võib teises keeles nõuda hoopis teistsugust lahendust, sest iga keel vormib mõtlemise sisu isemoodi, ehkki maailm, kust inimene oma teadmisi ammutab, on sama (Õim 2002: 27). Siiski oleks oluline säilitada kujundlikkus ka tõlkes. Juhusõnadel, metafooridel ja

muudel kunstilistel väljendusvahenditel on kirjaniku silmis oma funktsioonid, tõlkijal ei tasuks neid kergekäeliselt parafraseerida. Ilukirjanduslikus tekstis kasutatakse väga palju kunstilisi väljendusvahendeid. Nende abil on võimalik muuta teksti emotsionaalsemaks, seega mõjutada lugejat, näidata oma loovust ja stiilitaju, muuta tekst meeldejäavamaks ja uudsemaks. Juhusõnade tõlkimisel puutub tõlkija kokku millegi uudsega ja peab leidma neile sõnadele võimalikult sobiva vaste.

Paul Kußmauli arvates ei tohiks tõlkimine olla originaali kopeerimine. Seega võib ja isegi tuleb lähteteksti muuta, sest oluline on kommunikatiivselt hästi funktsioneeriva tõlke loomine. (Kußmaul 2007:33) Tõlkija suunab ja mõjutab oma valikutega lugejat ning ei ole neutraalne masin, mis teksti ühest keelest teise pannes endast jälge maha ei jäta (Saluäär 2008). Tõlkija mõjutab tahes-tahtmata tõlget omapoolse panusega, jättes sellesse ka oma emotsioone. Klaarika Kaldjärve (2007: 74) arvates peame arvestama sellega, et teatud ulatuses loeme tegelikult tõlkija teksti, kuulame tõlkija „häält”, mis ei pruugi olla neutraalse vahendaja hääl, nagu sageli arvatakse.

Ilukirjanduslike tekstide tõlkekvaliteet sõltub sellest, kui hästi õnnestub tõlkijal sihtkeele vahenditega lähtekeele teksti sisu kunstiliselt edasi anda. Tõlkel ei ole mitte ainult kommunikatiivne, vaid ka kunstiline väärtus. (Koller 2011:150) Vajadus loomingulise lahenduse järele tekib siis, kui ei olda rahul olemasoleva olukorraga ning sellest tulenevalt on vaja välja mõelda midagi uut (Kußmaul 2007: 17). Lugejad ei tõlgenda teksti alati üheselt ning seetõttu võib saada lähteteksti tõlkijast uue teksti looja. Kußmauli väitel on oluline silmas pidada tõlke sobivust ning aktsepteeritavust. Tõlkelahendus võib olla küll loominguline, kuid kui lugeja loomingulist lahendust ei aktsepteeri, ei täida see oma eesmärki. (Kußmaul 2007: 17–20) Ehk tähendabki asjaolu, et lugejad tõlget aktsepteerivad (loevad ja kiidavad), et tõlge on hea? Üheks võimaluseks tõlke tunnustamisel on subjektiivne maitseelistus. (Kaldjärv 2007: 10)

Ilukirjanduskeele lahutamatuks osaks olevate stilistiliselt markeeritud ja okasionaalsete sõnamoodustiste tõlkimine võib põhjustada tõlkijale raskusi. Mida suurem on nende konnotatiivne jõud, seda raskem on neid adekvaatselt tõlkida, kuna konnotatsioonid saab teises keeles edasi anda vaid piiratud määral. Kuna lähtetekst ja tõlketekst ei saa olla täiesti identsed, tähendab juhusõna tõlkimine alati juhusõna struktuuri ja sisu võimalikult adekvaatset edastamist sihtkeele vahenditega. Tõlkimisel peaksid optimaalselt kattuma nii denotatiivne kui konnotatiivne tähendus. (Gataullin 2000/2001: 52)

Juhusõnade õigeks tõlkimiseks on olulised keelelised teadmised, taustateadmised ning kultuurispetsiifiline, sotsiokultuuriline, ajalooline, majanduslik ja poliitiline maailmateadmine (Gataullin 2000/2001:52).

1.2 Ilukirjanduse sõnavara ja stiil

Stiil on suhtlussituatsioonile ja -eesmärgile vastav keelekasutusviis. Stiili tunnusteks on iseärasused morfoloogias, sõnamoodustuses, sõnavaras, lausestuses, kujundikasutuses, teksti liigenduses vm keele valdkondades. Sõnakasutus on stiili kõige huvitavam, olulisem ja lihtsamini jälgitav kategooria. Iga sõna ja väljendi juures on võimalik tunda tema stiilivärvingut. Ilukirjanduse sõnavara moodustavad eelkõige ilukirjandustekstis esinevad värvikad sõnad, millele on omased just selle stiili tunnused. Ilukirjandussõnad teenivad eelkõige lugeja esteetilis-emotsionaalse mõjutamise eesmärki. (Erelt, Ross 2000: 476)

Stiil kui nähtus algabki teadlikult hälbivast keelekasutusest, väljenduse silmatorkamisest tavapärase taustal. Stiili mõiste tähistab tavaliselt väljendusvahendite korrastatust ehk sõnastusstiili, üldisemalt aga autori, ajastu, kunstivoolu ühtset loome- ja maailmanägemisviisi, mis avaldub teose igal tasandil – nii sisus kui keelekasutuses. (Merilai, Annus, Saro 2007: 25) Hennoste hinnangul on ilukirjandusliku stiili eesmärgiks väljendada inimestega seotud juhtumusi, nende mõtteid ja elamusi, et lugejaid kunstikavatsuslikult mõjutada. Selle eesmärgi saavutamiseks kasutatakse kõiki sõnakihte. (Hennoste 1996: 42)

1.2.1 Sõnaloo ja sõnamoodustus

Tänapäeva keel muutub ja Eichhoff-Cyruse väitel toimub see varasemast kiiremini, kuna maailm on pidevas muutumises (Eichhoff-Cyrus, Hoberg 2000: 7). Keeles on püsiv vajadus uute sõnade järele, seejuures tuleb eristada sõnaloomet (*Wortschöpfung*) ja sõnamoodustust (*Wortbildung*) (Erben 2006:20; Fleischer/Barz 1995:5; Duden. Die Grammatik 2009: 638).

Sõnaloo kuulub peamiselt keele esimesse järku ja Erben (2006:20) kirjeldab seda kui teatud häälikuühendite esmakordset sidumist kindla sisuga ja mõistetavate ning reprodutseeritavate keelemärkide harjumuspäraseks muutmist. Tegemist on täiesti uute

sõnadega, mis moodustatakse vokaalide ja konsonantide uutest kombinatsioonidest, et nimetada midagi uut ja anda uuele, väljamõeldud tähtede reale lõpuks leksikaalne sisu. Sõnaloo kaudu luuakse uusi sõnu vaid harva, see annab n-ö eesõiguse sõnamoodustusele. (Fleischer/Barz 1995:5)

Sõnamoodustuse all mõistetakse sõnade (sõnatüvede) loomist olemasoleva keelematerjali põhjal. Tähendust kandvad detailid pannakse kokku kindlate reeglite järgi. (Fleischer/Barz 1995:5) Fleischer/Barz (1995:1) juhivad eelkõige tähelepanu sõnamoodustuse „topeltiseloole“, mis tähendab uuele nime andmist ja süntaktiliste paralleelkonstruktsioonide loomist. „Topeltiseloole“ on ühelt poolt seotud sõnamoodustusprotsessiga ja teiselt poolt selle protsessi saadusega (Peschel 2002:4). Eesti keeles on võimalik protsessi ja selle saadust väljendada eri sõnadega: esimene on sõnamoodustus ja teine sõnamoodustus. Sõnamoodustus hõlmab nii sõnade moodustamise reegleid ja tingimusi kui olemasolevate sõnade struktuuri ja tähendust. Sõnamoodustuse abil saab sõnu kas analüüsida ja jagada neid üksikuteks morfeemideks või moodustada olemasolevast materjalist sõnamoodustusnormide järgi uusi sõnu. (Duden. Die Grammatik 2009:634) Sõnamoodustusel on töös uuritavate juhusõnade puhul suur tähtsus.

Peschel räägib uute sõnade moodustamisel protsessi iseloomu ülekaalust ja põhjendab, et kuna sõna tähendus on veel ebaselge, peab see olema tuletatav teatud tingimustel moodustamisprotsessi rekonstrueerimise teel. Sellest saab järeldada, et uued sõnad tekivad eelkõige paralleelkonstruktsioonide alusel, et olla seeläbi vastuvõtja jaoks kergemini tõlgendatavad. (Peschel 2002:4)

Saksa keele grammatikas käsitletakse sõnamoodustusproduktina sõna, mida saab morfoloogiliselt või semantiliselt viia tagasi ühele või mitmele keelelisele üksusele, millest sõna on loodud (Duden. Die Grammatik 2009:634). Kui sõnamoodustist saab jagada morfeemideks, mille kaudu on seletatav sõna terviktähendus, siis räägitakse motiveeritud sõnast. Motiveerituse vastandiks on idiomatiseerumine ehk täielik demotivatsioon, sellega on tegemist siis, kui sõna semantiline läbipaistvus on kadunud. (Fleischer/Barz 1995:18)

1.2.2 Liitsõnamoodustiste mitmetähenduslikkus

Valdava osa eesti keele sõnavarast moodustavad liitsõnad ja tuletised (Ehala, Habicht, Kehayov, Zabrodskaja 2012:169). Liitsõna koosneb kahest või rohkemast tüvisõnast ja seda mõistetakse ühe sõnana, sest sellel on terviktähendus. Liitsõnadest saab moodustada uusi liitsõnu ja nendest omakorda uusi. Liitsõna osiste arv ei ole piiratud, kuid üldiselt (ülemäära) pikki sõnu välditakse. Olenevalt sellest, millises vahekorras on omavahel liitsõna moodustusosade tähendused ja mis määrab liitsõna terviktähenduse, eristatakse kahte tüüpi liitsõnu. Esiteks, liitsõnu, mille moodustusosade tähenduslik suhe on ebasümmeetriline, kus üks osa väljendab põhitähendust ja teine iseloomustab või täpsustab seda. Teiseks, liitsõnu, mille moodustusosade tähenduslik suhe on sümmeetriline, kus uue liitsõna tähendus on kahe moodustusosa tähenduste summa, näiteks *ööpäev*. Liitsõnade enamiku moodustavad liitnimisõnad ja liitomadussõnad. (Ehala jt 2012: 170–171) Saksa keel on sama liitsõnarikas nagu eesti keel.

Saksa keeles on silmatorkavad innovaatilised liitsõnamoodustised ja sidekriipsuga juhusõnad. Sidekriips ei lõhu liitsõna stabiilsust ja on teatud juhtudel võimalik või kohustuslik. Seda kasutatakse saksa keelele tüüpilistes polümorfeemsetes liitsõnades lugemise lihtsustamiseks. Sidekriipsu kasutatakse mitmetähenduslikkuste kõrvaldamiseks, näiteks *Druck-Erzeugnis/Drucker-Zeugnis*. Sidekriipsu oluliseks funktsiooniks on okasionaalse uue motivatsiooni tähistamine. (Duden. Die Grammatik 2009: 88) Tihti kirjutatakse nii, nagu räägitakse, ja kasutatakse seejuures meelsasti uudseid okasionaalseid moodustisi. Donalies nendib, et näiteks meediakeeles kirjutatakse sageli loominguiliselt mänglevas saksa kõnekeeles. (Donalies 1992: 109)

Uuem keeleteadus on seisukohal, et keele produktiivsus seisneb piiratud vahendite piiramatus kasutamises. Selliste piiratud vahendite all mõeldakse keelemärke ja kogu grammatilist reeglistikku. Keelelistes väljendustes ei kasutata mitte ainult juba olemasolevaid valmis keelemärke, vaid samal ajal luuakse kindlate reeglite järgi uusi. (Matussek 1994: 9) Saksa keeles tekivad uued lekseemid sõnamoodustuse, laenamise ja uudissõnade loomise teel, uued tähendused tekivad semantilise muutuse või tähenduse laenamise teel. Paljud sageli üllatavad uudissõnad ja juhusõnad tekivad, kuna tänapäeva saksa keeles on elujõuline nimisõnaks konverteeritud laused või fraasid. Neid võib enamasti liigitada ka sidekriipsuga liitsõnade hulka. (Donalies 2002: 75–76)

Liitsõnamoodustis on juhusõnade moodustuses primaarne sõnamoodustustüüp. Sõna tähendusvõimalused on selles valdkonnas erakordselt suured. (Peschel 2002:101) Juhumoodustiste puhul ei piirdu kombineerimisvõimalused mentaalses leksikonis salvestatud mallidega (Peschel 2002: 247). Liitsõnamoodustis võib olla oluliselt pikem kui kõik teised sõnamoodustised ja seega edastada kokkukirjutatult väga palju teavet. Näide, mille Donalies toob siin Augstle tuginedes (2001: 210), on *Rindfleischetikettierungsüberwachungsaufgabenübertragungsgesetz*. Liitsõnamoodustise puhul ühendatakse vähemalt kaks sõna (tavalised kombinatsioonid on nimisõna-nimisõna, omadussõna-nimisõna ja tegusõna-nimisõna) või konfiks liitsõnaks. (Donalies 2002: 63) Eelkõige nimisõna-nimisõna-liitsõnade puhul võib näha metafoorsete näidete väga suurt arvu (Peschel 2002:246). Selliste kontekstist sõltuvate (metafoorsete) juhusõnade puhul ei ole oluline mitte leksikaalsete koostisosade ühilduvus, vaid see, kas nad väljendavad midagi antud konteksti sobivat (Peschel 2002:248). Nimisõna-nimisõna-liitsõnad on väga tavalised ja nende hulgas on sageli juhusõnu. Paljud nimisõna-nimisõna-liitsõnad ei ole semantiliselt kohe tõlgendatavad, näiteks sõnad *Hundekuchen* ja *Mandelkuchen* on vormilt sarnased, aga nende semantiline struktuur on erinev, mida näitavad selgemalt parafrasid nagu *Kuchen für Hunde*, *Kuchen aus Mandeln*. (Donalies 2002: 64–65)

Omadussõnalise esikomponendiga liitsõnamoodustised on märgatavalt vähem produktiivsed kui nimisõna-nimisõna-liitsõnad. Enamasti on omadussõna-nimisõna-liitsõnad moodustatud sama moodustusmalli järgi, kus omadussõna määratleb nimisõna, nt *Blaukraut = Blaues Kraut*, *Buntpapier = Bunttes Papier*. (Donalies 2002: 69–71) Tegusõna-nimisõna-liitsõnad on seevastu semantiliselt vaadates selgelt mitmekesisemad. Verbaalse esikomponendiga liitsõnu võib moodustada erinevate mallide alusel, näiteks *Nomina agentis* (B teeb A), *Tanzbär = Bär, der tanzt*, *Nomina patientis* (B on A eesmärk) *Tanzstück = Stück, das getanzt wird*, *Nomina loci* (B toimub A sees), *Tanzsaal = Saal, in dem getanzt wird*. (Donalies 2002:73)

Determinatiivsed liitsõnad moodustavad liitsõnade kõige tavalisema liigi. Determinatiivsete liitsõnade puhul on ühendatud sõnade vahel alistussuhe, esimene üksus määratleb teise üksuse, näiteks *Hut* määratleb sõnas *Hutschachtel* teise üksuse *Schachtel*. Põhisõna määrab ära liitsõna grammatilised tunnused ja leksikaalse tähenduse, näiteks määratleb põhisõna *Garten*, et liitsõnad *Kleingarten* ja *Gemüsegarten* tähistavad aeda. (Donalies 2002:59)

Kopulatiivne liitsõna on kompositsiooni oluliselt harvem vorm kui determinatiivne liitsõna. Kopulatiivsetes liitsõnades on mõlemad üksused võrdses suhtes, näiteks sõnas *schwarzweiß*

ei määratle *schwarz* semantiliselt teist üksust *weiß*, vaid sõna tähendab lihtsalt nii musta kui valge kõrvuti- või koosinemist. (Donalies 2002:88)

Erben (2006: 73) nimetab nimisõna-nimisõna-liitsõna ökonoomseks väljendusvormiks, mida saab kasutada keerukate süntaktiliste ühendite asemel ja erinevate loogiliste suhete esitamiseks. Donalies (2002: 65) märgib, et nimisõnalised liitsõnad on suhteliselt vabalt tõlgendatavad ehk neid saab mitmel viisil süntaktiliselt parafraseerida, kuid lisab, et kontekstis puudub piiramatut parafraseerimisvõimalust. Näitena erinevast tõlgendamisest toob Donalies Heringeri järgi (1984: 2) liitsõna *Fischfrau* järgmised tõlgendused:

Frau, die Fisch verkauft ('naine, kes müüb kala')

Frau eines Fisches ('kala naine')

Frau, die Fisch isst ('naine, kes sööb kala')

Frau, die kühl wie ein Fisch ist ('naine, kes on külm nagu kala')

Frau, die den Fisch gebracht hat ('naine, kes tõi kala')

Frau, die bei dem Fisch steht ('naine, kes seisab kala juures')

jne.

Kui tähendust ei saa kontekstist või situatsioonist tuletada, tuleb tõlgendada okasionaalseid liitsõnu analoogselt juba kinnistunud mallidega (Erben 2006: 70). Peschel (2002:51) lisab, et juhusõnade tähendust saab tuletada ainult konteksti põhjal ja kasutusele tuleb võtta eri liiki teadmised.

1.3 Juhusõnad ja nende ainulaadsus

Sõnavara ehk leksika on kõik mingisse keelde, allkeelde või ühe isiku keeletarvitusse kuuluvad sõnad ja sõnade püsiühendid kokku. Sõnavara on keele kõige liikuvam ja muutlikum osa. Kui muutub meid ümbritsev tegelikkus, siis muutuvad ka sõnad, millega me oma tegudest ja mõtetest räägime. Sõnavara on oma ajastu peegel ja tema muutumise taga on eelkõige välised mõjurid: poliitilised, majanduslikud, kultuurilised muutused ning teaduse ja

tehnika areng. Keel elab edasi ainult siis, kui keelekollektiivi liikmed suudavad keelt täiendada ja moodustada juurde uusi sõnu. (Sõnavara, EKK)

Sagedusteljel jaotuvad sõnad selle järgi, kui sageli nad keeletarvitusel esinevad. Kõige sagedamini esinevad sõnad moodustavad keele põhisõnavara. Sagedustelje viimases tipus on juhu- ehk okasionaalsõnad. (Harvad ja juhusõnad, EKK)

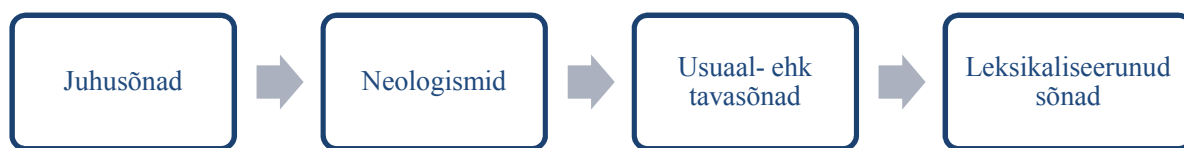
Toetudes Peter Hohenhausi doktoritööle „Ad-hoc-Wortbildung. Terminologie, Typologie und Theorie kreativer Wortbildung im Englischen“ tähistatakse saksa keeles juhusõnu mitmeti: *Ad-hoc-Bildung, okkasionelle Bildung, Okkasionalismus, Augenblicksbildung, Einmalbildung, Gelegenheitsbildung*, mõnikord *Neologismus* ja *Neubildung*. (Hohenhaus 1996:17) Hohenhaus räägib selles kontekstis terminoloogilisest segadusest, mis väljendub asjaolus, et erineva tähendusega nimetusi nagu näiteks *ad-hoc-moodustis, neologism ja sõnalooime produkt* kasutatakse ekslikult sünonüümideks (Hohenhaus 1996: 18). Käesolevas magistratöös kasutatakse termineid juhusõna, okasionaalsõna, okasionalism, *ad-hoc-moodustis* sünonüümideks ja eristatakse juhusõnu neologismidest ehk uudissõnadest.

Hohenhaus peab nimetusi uued sõnad (*neue Wörter*) ja uudissõnad (*Neubildungen*) tähistatava piiritlemise osas liialt üldisteks, kuna nad võivad tähistada iga uue sõna moodustamist. Terminil sõnalooime (*Wortschöpfung*) on lingvistilises erialaterminoloogias hoopis teine, oluliselt kitsam tähendus, nimelt uue sõna loomine täiesti uuest häälikukombinatsioonist, ilma et oleks aluseks moodustamisreegel või üleüldse mingi morfoloogiline seos varem olemasoleva leksikaalse materjaliga. Sellest tulenevalt peab sõnalooimet eristama sõnamoodustusest, mis kasutab olemasolevaid lekseeme või morfeeme. Sõnamoodustise mõiste on aga liiga lai, kuna see tähistab okasionaalsõnade kõrval ka neologisme. Hohenhaus on seisukohal, et termin ühekordne moodustis (*Einmalbildung*) on liiga kitsas, kuna sõnamoodustis, mida (üksteisest sõltumatult) moodustatakse kaks või kolm korda, ei või ainuüksi seepärast saada teistsugust staatust. Okasionaalsõna mõiste on liiga lai, kuna selles ei väljendu piisavalt selgelt suhe sõnamoodustusse. Terminid hetkemoodustis (*Augenblicksbildung*) ja juhumoodustis (*Gelegenheitsbildung*) arvestavad küll suurt osa okasionaalsõnu, nimelt neid, mis moodustatakse keeles situatsioonist lähtuvalt, kuid välistavad teisi, vähem juhuslikke sõnamoodustisi, mida luuakse kindlal eesmärgil, näiteks reklaami- ja pressikeeles. Tekstisõna (*Textwort*) on samuti ebapiisav okasionaalsõna tähistamiseks, kuna kõik *ad-hoc-moodustised* ei ole kontekstist sõltuvad. (Hohenhaus 1996:18–20)

Juhusõnad on sageli vaid kontekstis mõistetavad ja neil on keeleökonoomsed või erinevad stilistilised funktsioonid ning nad täidavad leksikaalseid lünki. Teatud kindlatel tingimustel võivad neist kujuneda neologismid ja lõpuks leksikaliseerunud sõnavaraüksused või nad võivad taas kaduda. (Elsen 2004: 21) Juhusõnad (*ad-hoc*-moodustised) on tekstisõnadena moodustatud ainult konkreetse teksti jaoks, tegemist on keeleliselt võimalike sõnadega, mis aga ei ole jõudnud sõnaraamatusse (Motsch 2004:18). Okasionalisme ei leidu tavaliselt teaduslikus erialakeeles, kuid neid esineb palju meedia- ja ilukirjanduskeeles (Hohenhaus 1996:24).

Vastupidiselt leksikaliseerunud ja seeläbi normile vastavaks liigitatud tavasõnadele, aktiveerivad juhusõnad mitmel viisil taju, eirates olemasolevaid ootusi ja moodustusmalle, ning tekitavad vastuvõtjas mõttelisi vastuolusid, konflikte või hoopis üllatusEFEkte. Nii on originaalsed ja silmatorkavad juhusõnad oluline võimalus tähelepanu äratada ja lugejaid kognitiivselt aktiveerida. (Krieg 2005:91–92) Kuna juhusõnadel ei ole leksikaliseerunud tähendust, mis on igal ajal reprodutseeritava üksusena salvestatud keelekasutaja individuaalsesse leksikoni, tuleb oluliseks pidada okasionaalsete moodustiste kujutlust aktiveerivat funktsiooni (Hohenhaus 1996:31).

Pescheli väitel nimetatakse produktiivse sõnamoodustusmalli järgi moodustatud sõnu, mis aga veel ei kuulu tavasõnavarasse, potentsiaalseteks sõnadeks. Seda sõnarühma võib jaotada juhusõnadeks ja neologismideks. Juhusõnad on kontekstita vaid raskesti üheselt arusaadavad. Neologismidel on suurem tõenäosus hiljem tavakasutusse jõuda. Neologismid on tihti erialaspetsiifilised, kuid ei ole eranditult vaid kontekstist sõltuvad. Usuaal- ehk tavasõnadeks nimetatakse sõnu, mis kuuluvad sõnavarasse ja on sõnaraamatus. Neid tavasõnu, mida saab probleemideta jagada lähtemorfeemideks (tuletus- ja alusmorfeemideks) ja mille tähendust on võimalik nende kaudu selgitada, on motiveeritud tavasõnad. Sõnad, mille motiveeritust on keeruline mõista, kuna nad on juba olnud nii kaua keelekasutuses ja seetõttu saab nende tähendust veel vaid diakroonselt tuvastada, kuuluvad leksikaliseerunud sõnade hulka. (Peschel 2002: 5–6) *Ad-hoc*-moodustiste ja neologismide vahel on loomulikult üleminekuala. Siia loetakse uued sõnamoodustised, mis esinevad pärast nende esmast kasutamist ka teistes tekstides, kuid mille kohta ei saa veel öelda, kas nad jäävad kasutusse. (Matussek 1994: 33) Näitlikustamiseks Pescheli (2002:6) skeem, kuidas juhusõnast võib saada leksikaliseerunud sõna:

Selle skaala juures on huvitav jälgida võimalust, kuidas vasakult viimane sõna võib liikuda aja jooksul (kui ta enne ei kao) päris paremale ja läbida seejuures kõik arengustaadiumid. Juhusõnu on raske ümbritseva tekstita üheselt mõista, järelikult on nad väljaspool teksti kasutuskõlbmatud. Juhusõnade puhul on huvitav jälgida, miks mõned neist ühekordse ilmumise järel lihtsalt jälle kaovad ja miks teised lähevad üle tavakeelekasutusse. Kui juhusõnad kaovad pärast individuaalset kasutamist, siis järelikult puudub üldine vajadus nende järele. Eelkõige kehtib see liitsõnamoodustiste kohta, mille esimeseks liikmeks on pärisnimi. Mida keerukamalt või reeglitevastasemalt sõnamoodustuskonstruktsioon moodustatakse, seda väiksem on tõenäosus, et see võetakse tavakeelekasutusse. (Duden. Die Grammatik 2009:642)

Erinevalt leksikaliseerunud sõnadest, mis on rääkija/kuulaja mentaalses leksikonis üksustena salvestatud ja mida saab igal ajal justkui „valmistoodetena“ kasutusele võtta ja mõista, tuleb *ad-hoc*-moodustised esmalt sõnamoodustusreegleid kasutades spontaanselt moodustada või nende kohaselt tõlgendada (Hohenhaus 1996:31). Seega saab uue sõnamoodustise leksikaliseerumist määrata selle põhjal, kas see esineb mentaalses leksikonis või mitte. Niipea kui kõnelejaskonna mentaalsesse leksikoni tekib uus „sissekanne“, saab okasionalismist neologism. (Elsen 2004: 22) Teatud tavasõnad on polüseemia tõttu samuti kontekstiga seotud, kuid seda vastavalt kindla(te)le sõnamoodustusmalli(de)le (Hohenhaus 1996:38). Tavasõnade puhul käivitatakse interpreteerimisel protsess, mille käigus filtreeritakse mitmest võimalikust tähendusest välja õige. Juhusõnadel puudub kinnistunud tähendus, neid moodustisi peab vastuvõtja esmalt ise analüüsima ja tõlgendama, et tähenduseni jõuda. Seda ei saa võrrelda tavasõnade polüseemiaga. (Hohenhaus 1996:39)

Neologismiga on tegemist siis, kui ta esineb sageli ja pikema perioodi vältel (üks kuni kaks aastat) mitmetes erinevates tekstisortides. Alles siis, kui teine vastuvõtja võtab uue sõnamoodustise kasutusele ja reprodutseerib seda aktiivselt või kui sellest sõltumatult teine kõneleja konstrueerib selle teises kohas iseseisvalt, on toimunud tegelik üleminek okasionalismilt neologismile. Teubert nimetab neologismi klassifitseerimiskriteeriumitena kestvust, sagedust ja levikut erinevates tekstides. (Teubert 1998: 135)

Iga neologism on tekkimisfaasis okasionalism ja läbib integratsiooniprotsessi käigus tekkimise, tavaliseks muutumise, aktsepteeritavuse ja lõpuks leksikaliseerumise/integratsiooni ehk üldise sõnavara osana salvestumise faasi. Leksikaliseerumise järel ei tuleks senist neologismi nimetada enam neologismiks, kuna seda ei tajuta enam uuenä. (Kinne 1998: 85) Okasionalism võib seevastu teatud aja jooksul teataval määral levida, kuid tõenäoliselt kaob siis taas keelekasutusest (Peschel 2002: 6).

Neologismide ja okasionalismide uudsus on erineva tähendusega. Selle järgi on neologismid diakroonselt vaadates suhteliselt uued, kuid sõna kasutava keelekogukonna jaoks küllaltki tuttavad. Selle vastandina on *ad-hoc*-moodustised täiesti uued sõnad, kuna neid ei ole kunagi varem moodustatud. (Hohenhaus 1996: 29–31)

Neologismide kasutamisel ei toimu enamasti enam aktuaalset moodustamisprotsessi, neid ei moodustata hetketeksti jaoks (Matussek 1994: 37). Neologismid, mis võetakse kasutusele teatud kindlal ajahetkel ja mida tajutatakse ikka ja jälle uutena, on mõistetavad ka kontekstiväliselt. Mida sagedamini uudissõnu kasutatakse, seda suurem on võimalus, et nad jõuavad tavakasutusse. Regulaarsel kasutamisel saavad seejärel tavasõnadest keele kindlalt leksikaliseerunud üksused ja nad jõuvad lõpuks sõnaraamatusse. Seejuures toimub demotiveerumise ehk idiomatiseerumise protsess, st nende tähendust ei loeta mitte alati välja üksikutest osadest, vaid neid mõistetakse juba lahtumatu tervikuna. (Peschel 2002:6)

Matussek on seisukohal, et leksikaliseerumise astme määramine on meetodiline probleem, kuna selleks puuduvad lõplikult usaldusväärsed abivahendid. Sissekanne sõnaraamatus ei ole leksikaliseerumise astme määramiseks piisav kriteerium, sest sõnaraamat jääb andmete tagantjärele kogumise tõttu praktilistel põhjustel puudulikuks. Sõnaraamatus olevad uued sõnad on kindlasti kaotanud oma staatuse juhusõnadena. Keeruline on nimetada kriteeriume, millel tuleb sõna defineerida uutena. Fakt, et uusi sõnamoodustisi ei leia uusimatest sõnaraamatutest, ei ole veel märk nende uudsusest. Esiteks ei suuda leksikograafia kronoloogiliselt astuda ühte sammu uute sõnade ilmumisega, teiseks ei saa sõnaraamatusse panna kõiki tekkinud uusi sõnamoodustuskonstruktsioone. Nii on hinnang tekstis esineva sõnamoodustuskonstruktsiooni uudsuse kohta paljudel juhtudel teatud määral intuiitiivne. Seega peab sõnaraamatute sissekannetesse suhtuma kriitiliselt. Kui sõna on juba sõnaraamatus, ei ole see uus, kuid ei ole võimalik vastupidine järeldus, et sõna on uus, kuna seda ei ole sõnaraamatus. Mõeldavad on ka juhtumid, kus kõneleja või kirjutaja moodustab subjektiivse tunde järgi uue sõna ning ka kuulaja või lugeja hindab seda uutena, kuid lekseem

on teistes tekstides juba esinenud ning ei saa seega objektiivselt enam uus olla. (Matussek 1994: 34–35)

Eva Velsker kirjutab oma artiklis „Leksikaliseerumine keelemuutuses“, et leksikaliseerumise väljund on leksikaalne, sisukas, konkreetse tähendusega üksus, mis kuulub kõnelejate keelelise inventari hulka (Velsker 2010: 525). Leksikaliseerumise tunnusjoontena on välja toodud ka idiomatiseerumist ja demotivatsiooni, mille käigus fraas või sõnaühend kaotab oma kindlalt piiritletud liigendatuse. Näiteks toob ta eesti keele väljendverbid *lokku lööma*, kus üksikkomponentidest on raske tähendust tuletada, ühe osa iseseisev tähendus on hämardunud, toimivad grammatilised piirangud, ei saa lisada täiendeid ja ei ole võimalik üht osa tähenduselt sarnasega asendada (nt **lokku peksma*). Demotivatsiooni näiteks on *sinine leht*, mida endiselt kasutatakse haiguslehe tähenduses, ehkki see ei ole enam sinisel paberil nagu varem. Leksikaliseerumise juures on nähtud seega olulisena ühelt poolt semantilise komponendi muutumist, teisalt fonoloogilisi muutusi. (Velsker 2010: 523)

1.3.1 Juhusõnade tunnused

Hohenhausi järgi on juhusõnad ainulaadsed, see tähendab, et nad on täiesti uued sõnad, neid ei ole kunagi varem moodustatud ja pärast kasutust võivad nad jällegi kaduda. Kuna juhusõnad on vaid ühekordsed, ei ole neid ka sõnaraamatutes. (Hohenhaus 1996: 28–29)

Juhusõnad on situatsioonist ehk kontekstist sõltuvad. *Ad-hoc*-moodustised luuakse teatud kindla olukorra jaoks. Ühest küljest põhjustab kindel kontekst nende moodustamise, teisest küljest võivad *ad-hoc*-moodustised olla väljaspool konteksti arusaamatud ehk arvukate võimalike tähenduste hulgast ei ole võimalik üht teistele eelistada. See eristab neid selgelt tavasõnadest, mille tähendused on sõnastiku sissekannetes fikseeritud. (Hohenhaus 1996:38) Niipea, kui juhusõna kasutatakse teises situatsioonis, kaotab see oma ainulaadse kontekstiga seotuse ja hakkab looma suhteid keelesüsteemis. Hohenhausi järgi on juhusõna leksikaalne üksus, mida teine kõneleja ei ole reprodutseerinud. (Hohenhaus 1996:29) Hoolimata rohkest abist, mida saatja annab vastuvõtjale konteksti, kommunikatiivse situatsiooni ja maailmateadmise, võib juhusõna jääda mitmetähenduslikuks ja selle täpset tähendust teab ainult saatja ise. See võib olla ka autori kavatsus, mille kohaselt vastuvõtja ei peagi kohe jõudma ühese lahenduseni ning keskendub seetõttu juhusõnale pikemalt ning mõtleb tekstile veel ka pärast lugemist. (Peschel 2002:56) Sõna, mida tahetakse kasutada ka pärast selle

moodustamist, peab suutma eksisteerida ilma oma spetsiifilise kontekstita. Lisaks peaks tal olema selline vorm, et võib eeldada vastuvõtjate aktsepteerimist. *Ad-hoc*-moodustise puhul ei ole see niisuguses ulatuses vajalik. (Peschel 2002:215)

Loominguline hälve normist (*Abweichung*) on juhusõnade tüüpiline tunnus. Hälbed võivad esineda mitmel lingvistilisel tasandil, näiteks fonoloogilisel, morfoloogilisel, semantilisel ja pragmaatilisel tasandil. (Hohenhaus 1996: 54–55)

Juhusõnad ei ole leksikaliseerunud. Leksikaliseeruvuse mõistet kasutab Hohenhaus mentaalsesse sõnastikku sissekantud tähenduses. (Hohenhaus 1996:56) Leksikaalsest vaatenurgast eksisteerivad juhusõnad ainult ühe inimese või inimesterühma keelekasutuses (Hohenhaus 1996:62). Vastavalt Hohenhausile (1996:55) võivad tavamoodustised olla kunagi *ad-hoc* moodustatud. Keelesüsteem ei ole staatiline, vaid pidevas muutumises, see tähendab, et see, mis millalgi oli veel iseäralik ja ei olnud kinnistunud leksikaalses süsteemis, võib keele arengu hilisemal astmel muutuda teatud tingimustel tavaliseks. Hälbeliste *ad-hoc*-moodustiste puhul, mis ei ole sünkroonselt leksikaliseeruvad, on nende leksikaliseerumisläve stabiilsus sõltuvalt hälbe iseloomust diakroonses mõttes erinev – vormiliselt hälbeliste moodustiste puhul on keelemuutusel põhinev edaspidine leksikaliseerumine ebatõenäolisem kui semantilisel/pragmaatilisel hälbeliste moodustiste puhul. See tuleneb üldisest oletusest, et vormiline, grammatiline keelesüsteem on suhteliselt stabiilne, seega muutub raskemini ja aeglasemalt, samal ajal kui semantilised faktorid, tähendused, on kergemini diakroonselt muutuvad. (Hohenhaus 1996: 61)

Kokkuvõtvalt on juhusõnad ainulaadsed, neid kasutatakse teatud situatsioonis ja pärast kasutamist võivad nad jällegi kaduda. Juhusõnad on kontekstist sõltuvad, selleta on neid raske üheselt mõista. Juhusõnad võivad kehtivast leksikaalsest normist hälbida ning neid ei leia sõnaraamatust.

1.3.2 Juhusõnade funktsioonid

Eri autorid on omistanud juhusõnadele nominatiivset ehk nimetamisfunktsiooni, stilistilist, keeleökonomset ja tekstifunktsiooni. Ei saa välistada, et mõned nimetatud funktsioonidest kehtivad ka uute sõnamoodustiste puhul üldiselt.

Nimetamisfunktsioon on arvatavasti kõige olulisem juhusõna funktsioon. Matussek selgitab, et uute esemete ja asjaolude ilmnemine ja juba tuttava uued vaatenurgad tekitavad vajaduse anda asjadele nimi. Sellise nimetamislünkade täitmisega laiendatakse keelt. Niipea kui liitsõnadest moodustatakse komplekssemad süntagmaid, on juttu nimetuse motivatsioonist. Motivatsiooniseoste puhul on tegemist teatavate mõttekäikude realiseerimisega, mis tuleneb sellest, et tegelikkuse kogemuslikke mõistepilte käsitletakse kindlal viisil, analüüsitakse ning integreeritakse juba tuntud ja nimetatud tegelikkuse hulka. Seega uus nimetus saadakse juba tuttava kombineerimisest. (Matussek 1994:35) Juhusõnad täidavad leksikaalseid lünki ning vähendavad seega uute sõnade püsivat vajadust (Duden. Die Grammatik 2009:639). Uute sõnade vajadus tuleneb pidevalt arenevast ühiskonnast, tehnoloogia ja teaduse arengust ning poliitika ja majanduse valdkondade muudatustest. Järelikult tuleb pidevalt uusi esemeid, asjaolusid, arusaamu ja tegevusi uuesti nimetada, kuna vajalikke nimetusi ei ole või olemasolevad mõisted ei ole piisavalt tabavad. (Duden. Die Grammatik 2009:641) Juhusõna nimetamisfunktsiooni juurde kuulub ka mänguliste, irooniliste või ekspressiivsete keelevahendite teadlik kasutamine (Krieg 2005:70), mis seostub selle järgmise, stilistilise funktsiooniga.

Juhusõnadega ei täideta mitte ainult objektiivseid leksikaalseid lünki, vaid laiendatakse teadlikult ka subjektiivseid väljendusvõimalusi. Kui leksikaliseerunud väljenditest ei piisa, nad on liialt kulunud, liiga vähe kujukad, ei ole piisavalt väljendusrikkad või on seotud soovimatute hinnangute ja varjunditega, siis *ad-hoc*-moodustiste ülesanne on vastata teksti kujundamise stilistilistele efektidele. (Motsch 2004:22) Juhusõnade kasutamisel võib olla ka stilistilise variatsiooni eesmärk, näiteks alternatiivsete sõnastustena korduste vältimine või individuaalse keelestiili väljendus.

Juhusõnad pakuvad võimalust edastada informatsiooni erakordselt ökonoomselt. Informatsiooni „kokkusurumine“ ehk keeleökonoomsus on küll ka sõnamoodustusmallide üldine funktsioon, kuid mitmesõnalised juhusõnad teostavad keeleökonoomsust erilisel viisil. (Matussek 1994:36) Mitmesõnalised juhusõnad on tüüpilised näiteks ajakirjandus- või reklaamtekstides, kus ruuminappusel tuleb väga väiksel pinnal esitada palju teavet. Mitmesõnalised terminid jätavad vähem tõlgendamisruumi kui liitsõnad ja kannavad endas väga palju informatsiooni. (Elsen 2004:27) Keeleökonoomsusega saab vältida ühte või mitut parafraasi. Parafraas on kirjeldusena küll alati täpsem, kui üks kompleksne sõna, mis jätab tõlgendamiseks rohkem mänguruumi. See aga võib ilukirjanduses olla just taotluslik.

Keeleökonoomsust võib vaadelda ka väga individuaalse efektina, näiteks selleks, et muuta rääkija või kirjutaja stiil äratuntavaks. (Duden. Die Grammatik 2009:648–649)

Juhusõnade tekstifunktsioonid on korefereeriv (*koreferierend*) ja tekstisiduv (*textverflechtend*) funktsioon, mis tähendab seda, et juhusõnad aitavad ühelt poolt kaasa objektide kujutamisele või mõiste tõlgendamisele, rõhutades kõnealuse objekti mõnd muud külge, kui seda teeb kinnistunud sõna, ühtlasi on aga juhusõnade abil võimalik põimida teksti ühtseks tervikuks. (Christofidou 1994:34–36) Juhusõnaga on võimalik suunata tagasi juba tuttava informatsiooni juurde või edaspidise, veel tundmatu informatsiooni poole ja niiviisi juhtida vastuvõtja tähelepanu teksti kulgemisele (Matussek 1994:36). Seejuures eristatakse nimisõnalistel liitsõnadel anafoorseid ja katafoorseid protsesse. Kui juhusõna koostisosad on eelneva teksti osad, on tegemist anafoorse protsessiga. See on kohane, kui soovitakse juhtida lugeja tähelepanu juba loetud lõigule, ajakohastada tuttavat informatsiooni ja saavutada seeläbi parem meeldejäamine. Vastupidiselt anafoorsele protsessile esinevad katafoorses protsessis juhusõna koostisosad tekstis selgesõnaliselt või kaudselt alles pärast juhusõna esinemist. See variant sobib lugemisprotsessi toetamiseks, vastuvõtja tähelepanu ettepoole suunamiseks ja vastuvõtjas teatava põnevuse tekitamiseks, kuna okasionalismi tähendus võib selguda alles järgnevas peatükis. (Matussek 1994: 36)

1.3.3 Sõnade uudsus

Pescheli (2002: 6) väitel tajuvad lugejad sõna uuenä, kuni see ei ole jõudnud laialdasse kasutusse. Sõna uudsus eristab tavasõnu juhusõnadest. Ainuüksi sõna puudumine sõnaraamatutest ei ole selle uudsuse jaoks piisav kriteerium, esiteks sõnaraamatute mittetäielikkuse tõttu ja teiseks, kuna sõna uudsust tajuvad keele kasutajad erinevalt (Barz 1998: 12).

Uusi sõnu ei moodustata tavajuhul pelgalt sõna enda pärast, vaid suhtlussituatsioonis lähtuvalt teksti vajadusest (Matussek 1994: 33). Kuna uued sõnamoodustised sünnivad esmalt tekstitasandil, on neil nende tegeliku loomise hetkel ka ainult tekstitähendus. Uusi sõnamoodustisi võib oodata pigem sealt, kus toimub ühiskondlik muutus. (Teubert 1998:163)

Barzi järgi tekitab liitsõna, mille struktuur kattub suuresti juba leksikaliseerunud sõnadega (sama põhisõna, semantiliselt lähedane täiendsõna, sama sõnamoodustusmall), väiksema

uudsusefekt (Barz 1998:27). Mida suuremasse vastuollu läheb uus sõnamoodustis vastuvõtja seniste teadmistega, st mida vähem tuttavat uus sõna sisaldab, seda suurem on selle uudsusefekt (Barz 1998:14).

Kas ja kuidas vastuvõtjad uue sõnamoodustise vastu võtavad, sõltub sõnamoodustusmalli produktiivsusest ja ühiskondlikust kommunikatsioonist. Süsteemile vastavalt moodustatud sõnamoodustisi aktsepteeritakse probleemivabamalt, kuna need on kergemini tõlgendatavad ja mõistetavad. Juhul, kui nad esmalt kõlavadki kummaliselt, saab lugeja produktiivsete sõnamoodustusmallide äratundmisega uusi sõnu lihtsamalt liigitada, jaotades need lähtemorfeemideks ja seega tuletada nende tähenduse. Kontekst aitab oluliselt kaasa uute sõnamoodustiste paremale mõistmisele, kuna annab õige raami ja piiritleb tähendusvaldkonna. Hoolimata asjaolust, et lugeja suudab silmatorkavat sõnamoodustist liigitada, ei tähenda see veel, et ta seda ka aktsepteerib. (Fleischer/Barz 1995:59) Vastuvõetavus sõltub seega teksti looja võimest muuta sõna vastuvõtjale aktsepteeritavaks (Peschel 2002:39).

Uusi sõnu, isegi, kui nad on juhusõnad, ei tajuta alati uutena. Selle põhjuseks võib Barzi väitel olla kõnelejate individuaalselt erinev erialane ja keeleline pädevus, aga ka uus sõnamoodustise. (Barz 1998: 13–16) Paljud moodustised on nii silmatorkamatud, et need võetakse alateadlikult ja automaatselt vastu süntagmaadena, millel võivad olla näiteks alltoodud põhjused:

Esiteks, sõnamoodustuse reeglipärasus ja motiveerivate koostisosade tuntus ning omavaheline semantiline sobivus. Seos olemasolevate paradigmatena ja reeglipärane moodustamisviis soodustavad uue sõnamoodustise spontaanset vastuvõtmist ainult siis, kui liidetavad koostisosad ühilduvad sisuliselt ja tähistavad ühes teadmiste raamis olevaid mõisteid. Ebatavalisel ja semantiliselt vähesobivana näival ühendil on tugevam uudsusefekt kui puuduval paradigmaatilisel sobival moodustisel.

Teiseks, kontekstivaba mõistetavus. Konkreetne tekstitähendus peab olema lekseemide tähenduse põhjal eeldatav, seega vastama kontekstivabale tähendusele ja ei tohi sisaldada ootamatuid aspekte ega varjundeid. Sõnad, mille tõlgendamiseks on vaja kontekstiteadmisi või mis on esmapilgul arusaamatud, põhjustavad seevastu uudsusefekt. Siia alla kuuluvad näiteks juhusõnad. (Barz 1998: 13–16)

Kolmandaks, aeglane leksikaliseerumine. Ühelt poolt väheneb leksikaliseerumise käigus uudsusefekt, teiselt poolt võib levik olla just eelduseks, et moodustisi hakatakse sõnana tajuma. (Barz 1996:303)

2. Juhusõnad romaanis „Atemschaukel“ ja selle eestikeelses tõlkes „Hingamise kiige“

Romaan „Atemschaukel“ ilmus 2009. aastal. Samal aastal sai Herta Müller teose eest Nobeli kirjanduspreemia (Herta Müller-Facts. *Nobelprize.org*). Eestikeelne tõlge ilmus 2010. aastal.

„Hingamise kiige“ järelsõna tutvustab romaani ajaloolist tausta. Sealt saab teada, et kui Punaarmee oli 1944. aasta suvel Rumeenia territooriumile tunginud, vahistati fašistlik diktaator Antonescu ja hukati. Rumeenia kapituleerus ja kuulutas oma senisele liitlasele Natsi-Saksamaale sõja. 1945. aasta jaanuaris nõudis Nõukogude Liidu kindral Vinogradov Stalini nimel Rumeenia valitsuselt kõik Rumeenias elavad sakslased sõjas purustatud Nõukogude Liidu „taasülehitusele“. Kõik mehed ja naised vanuses 17–45 aastat küüditati Nõukogude töölaagrisse sunnitööle. (Herta Müller, Hingamise kiige)

Rahva Raamat annab „Hingamise kiige“ kohta järgmise kokkuvõtte: „Suurepärases nüüdisaegses proosastiilis, milles iga sõna muutub omaette poeetiliseks sümboliks, kõneleb Herta Müller tõsielust inspireeritud loo Teises maailmasõjas stalinistliku režiimi poolt repressseeritud Transilvaania (Siebenbürgeni) sakslasest Leopold Aubergist, kes veetis viis aastat Gulagi vangilaagris. Sügava osavõtlikkusega kirjeldab autor 17-aastase noormehe hirme ja änge, mis vaevasid teda oma vähest vara grammofonikohvrise pakkides, loomavagunisse astudes ja laagri troostituse keskel elades. Tavapäraste koonduslaagristseenide asemel annab Herta Müller edasi just esmapilgul lausa tähtsusetutena tunduvaid detaile ja pisikesi seiku, mis ometi õnnestavad vangide inimväärikust ja tuimastavad neid järk-järgult võimukandjate kontrolli all. Küllap suudab autor selle raamatuga lugejaid jahmatada mitte niivõrd jõhkruste kui just psühholoogiliste nüanssidega. Raamat põhineb teise Transilvaania saksa soost kirjaniku Oskar Pastiori ja paljude tema kaasmaalaste, sealhulgas Herta Mülleri ema mälestustel“. (Rahva Raamat)

2.1 Herta Mülleri keelekasutus romaanis „Atemschaukel“

Autor kasutab oma romaanis eriomast sõnavara, mille omapära on Tiiu Relve püüdnud tõlkimisel säilitada. Ajakirjanduses on tõlgitud teos saanud hulgaliselt kiidusõnu.

Keel on võimas väljendusviis, kindlasti hakkab Herta Mülleri romaanis keele võimsus ja selle võimaluste rikkus silma. Olulist rolli mängib keele kaunidus ja süžee koledus. Juhusõnad nagu *laagriõnn*, *plekksuudlus*, *näljaingel* kõlavad esialgu kummaliselt ja kaunilt, kuid kui teoses selgub nende traagiline taust, muutuvad need sõnad hoopis ängistavaks.

Kirjandusajaloolane Maire Liivamets kirjutab Postimehe artiklis, et Herta Mülleri erakordselt sugestiivne kirjanikukeel on pärit Rumeenia Banati piirkonna švaabide arhailisest saksa keelest, mis on säilitanud ürgse kujundlikkuse. Sellel keelel on maagiat ja võlu. Mülleri sõnakonstruksioonid võisid olla tõlkijale katsumuseks, kuid Tiiu Relve on oma tööga imetlusväärselt toime tulnud. Näiteks sõna *nahajaluuaeg* tähendab Müllerial iganädalast täitamisparaadi laagrihoovis. Mülleri laused on enamasti lühikesed, lakoonilise sisuga, mis ühelt poolt paistavad impressionistlikud, aga on sisult sageli sürrealistlikud. Kujudid on äärmiselt sugereerivad, kohati uskumatudki, ent kui suudad piinavas näljas näha *näljainglit* ja hallis vedelikus *kapsasupi igavikku*, lusikatäies supis *plekksuudlust*, siis mingi lootus laagris ellu jääda peaks tõesti säilima. (Liivamets 2011)

Liivamets toob öeldu iseloomustamiseks mõned väljanõpped n-õ sunnitöö poeesiast: *Täimunad on värvitult rivis nagu klaasjas roosipärg või läbipaistvad herved kaunas. Aga tema parem silm kiikas minu poole, nii nagu vana siid, kui seda ümber pöörata. [...] tunded plisseeritud kui akordioniribid. Peaõnn võib olla märjasilmne, väänatudkaelne või sõrmiväristav. Aga igaiüks neist kolistab otsmikus nagu kann plekk-karbis.* Küsimusele, kuidas tunned end maa all kuuma šlakki tõstes, vastab vang, et *iga vahetus on kunstiteos*. Terve raamat koosneb sedalaadi nõiduslikult mõjuvatest väljaütlemistest. Väljend „sunnitöö kui poeesia“ võib näida halvav, aga seda on Mülleri loomingust kõneldes kasutatud. (Liivamets 2011)

Ave Mattheus on seisukohal, et antud teos pakub keeleilu ja et maagiline ning metafooriderohke keel on just see, mis tähelepanelikku lugejat Mülleri tekstide juures kõige rohkem võlub. See on keel, mis on täis ootamatuid assotsiatsioone, maagilis-realistlikke tegelikkusepildistusi ja keelemängulisi sõnakompositsioone. Ka Mattheus leiab, et Mülleri teosed on tõlkijale parajaks katsumuseks. (Mattheus 2009)

Mattheus kirjutab oma 2010. aasta artiklis „Nälja ja hirmu poeesia“, et Mülleri tekstid on kangelaste hingeseisundite peegeldused. „Põgenemine sõnade ja piltide maagiasse, keele kõla ning rütmide kotta, metafooride ja metonüümiatessa aitab kangelastel ihu ja hinge laastavates tingimustes ellu jääda ning säilitada inimlikkus“. Mattheuse väitel on Tiiu Relve

„Hingamise kiige“ tõlkimisega suurepäraselt hakkama saanud. Raskustest, mis tõlkimisel ees seisid, annab aimu juba pealkiri. „*Hingamise kiige* annab tabavalt edasi laagrivangide habrast eksistentsi, hingetõmbeid, mis nagu kiigel kord jõulisemalt, kord hädisemalt sünnivad“. (Mattheus 2010) Grünfeldt muutub ka ise oma artiklis poeetiliseks ja ütleb „Hingamise kiige“ kohta, et kirjanik „koob sõnadega kummastavat kurba elupitsi, kuid tema vardad ei osuta tõevale suunda ega tilgu neilt pisaraid. Kergeks kuivanud valu, näljaingli käokellas tiksuvad sekundid, söögisõnade maitse hõljuvad barakkide ja lugeja kohal. Laager on inimese füüsilise ja vaimse elulõnga tugevusproov“. (Grünfeldt 2011)

2010. aasta arvustuses „Ma tean sa tuled tagasi“, võib lugeda, et kuigi romaan „Hingamise kiige“ kirjeldab tõesti vangilaagri igapäeva selle täies loomuvastasuses, jõhkruuses, kurbuses ja meelegeites, ei raba see ometi lugejat tulgastava ja hirmutavana. Sündmuse näidatakse vaatleja pilgu läbi ja liigse emotsionaalsuseta. Teos pühendub ilu otsimisele koledas maailmas. Näide leivasöömisest: „kuna seda on nii vähe, süüakse esmalt sülge, kuni suu hakkab leiva ootuses vett jooksuma. Seejärel süüakse leiba – pikaldaselt, pühendunult ja säästlikult, ning seejärel maitset, mis leivast on suhu jäänud. Ta nimetab seda *põseleivaks*“. Samamoodi käitub peategelane iluga: „ta võtab ühe pealtnäha koletu sündmuse ja kasutab selle kirjeldamiseks kõige kaunimaid metafoore, personifikatsioone ning alliteratsiooni ning tõstab kujundite abil selle koleda sündmuse ilu valda, nautides seda siis pikaldaselt, pühendunult ja säästlikult. Sõnadki, mida ta ümbritsevale keskkonnale ja sündmustele mõeldes kasutab, mälub ta uuesti läbi“. (Arvustus 2010)

Pasewalck kirjutab, et Herta Müller loob uusi sõnu tekst-pilt-kollaažides. „Ta lõikab sõnad kontekstist välja, isoleerib need oma keelekasutusest ja paneb uuesti kokku, et anda asjadele kõrvalpilk. Ka tema proosatekstide poeetilised pildid on operatsiooni tulemus, nii visuaalses kui keelelises mõttes“. (Pasewalck 2011)

2.2 Juhusõnade analüüs

2.2.1 Korpuse üldülevaade

Sõnaliikide alusel loodud jaotusest selgub, et Herta Mülleri romaanis juhusõnadeks kvalifitseeruvate keelendite seas leidub 260 nimisõna, 46 omadussõna, 1 tegusõna.

Eestikeelses tõlkes määratleti juhusõnadena 423 nimisõna, 62 omadussõna, 2 tegusõna ja 2 määrsõna. Juhusõnade arvukuse erinevus tuleneb ilmselt kahe keele sõnavara suurusel, juhusõnade leidmise meetodikast, rahvaarvude erinevustest, kuid ka originaali ja tõlke vahelistest keeelistest erinevustest. 187 juhusõna tõlge on ka eesti keeles juhusõna. See aga moodustab rohkem kui 60% originaali juhusõnade üldarvust. Ilmselt on tõlkija üsna ohtralt püüdnud võimalikke lünki kompenseerida.

Raamatus ülekaalukalt kõige rohkem kasutust leidev juhusõna on *näljaingel* (*der Hungerengel*), mis koos teose peategelasega saadab lugejaid kogu tegevustiku vältel. *Nälg* on „Hingamise kiige“ ainestikku läbiv motiiv. Seega ei ole ainult ingel see, kes näljaga kokku liidetud. *Näljavaigistus* (*die Hungerstille*), *näljasõna* (*das Hungerwort*), *näljakarv* (*der Hungerpelz*) on vaid mõned näited ning ühtlasi ka juhusõnad. Samas ei puudu laagrielu juurest ka *õnn*: *suuõnn* (*das Mundglück*), *peaõnn* (*das Kopfglück*) ja *piisajaguliigapaljuõnne* (*das Eintropfenzuvielglück*) on samuti korduvad juhusõnad. Romaanis on erilisel kohal laagrieluga seonduvad sõnad. Nende sõnade täiendosad annavad aimu laagripäeva igapäevaelu muredest, näiteks *loendus-*, *loenduse-* (*Appell-*), *leiva-* (*Brot-*), *koduigatsus-* (*Heimweh-*), *nälja-* (*Hunger-*), *keldri-* (*Keller-*), *laagri-* (*Lager-*), *maltsa-* (*Meldekraut-*), *öö-*, (*Nacht-*), *puhvaika-* (*Pufoaika-*) *šlaki-* (*Schlack-*), *šlakoblok-* (*Schlackoblock-*), *tsemendi-* (*Zement-*), *plekk-* (*Blech-*), *baraki-* (*Baracke-*) on tekstis korduvad täiendsõnad. Läbiva juhusõna või selle koostisosade kordamine muudes liitsõnades näitab selle olulisust. Ilmselt soovib autor niimoodi teatud sõnu lugeja teadvuses hoida. Okasionaalsed pealkirjad on eelkõige mõeldud lugemisstiimulitena. Nad ei reeda, millest on järgnevas tekstis tegelikult juttu. Selline taktika võib lugejas äratada tähelepanu, uudishimu ja mõistatamishuvi ning motiveerida teda seetõttu edasi lugema.

Nimisõna-nimisõna liitsõnadel, mida esineb korpuses kõige rohkem, on sageli täiendsõna-põhisõna-struktuur. Proosas on mitme nimisõnalise liitsõna kombinatsioon vahend markantsete kontrastide esilekutsumiseks, mis mõnedel juhtudel edastavad täiendavalt teatud keelenalja (Peschel 2002:253). Juhusõnade moodustamisel võib olla ootamatuid kombinatsioone, mis reeglite järgi justkui kokku ei sobi. Igas keeles on teatud morfeemid ja keelelised kokkulepped, mis määratlevad, kuidas sõnu moodustatakse ning kuidas morfeemid annavad semantiliselt arusaadavaid kombinatsioone. Juhusõnade eripära seisneb ka selles, et nendega luuakse täiesti uusi mõisteid. Kuna juhusõnad ei ole leksikaliseerunud, on neil oluline mõttekujutlust aktiveeriv funktsioon. Juhusõnad on sageli erakordsed ja võivad

seetõttu lugejat stilistiliste efektidega köita mitte ainult lugemise ajal, vaid mõjuda ka pärast seda.

Praktiliselt piiramatu hulga morfosemantiliselt läbipaistvate ja silmatorkamatute tekstisõnade kõrval on ilukirjanduses võimalik eristada ekspressiivseid juhusõnu. Nende funktsiooniks ei ole mitte ainult neutraalsete mõistete ja seoste väljendamine, vaid eelkõige (emotsionaalsete) assotsiatsioonide esilekutsumine. Mingi semantilise tunnusega tüvimorfeemi kasutamine teatavas mallis või kombinatsioonis kindla mõistega võib olla ootamatu. Ootamatud juhusõnad on näiteks *ööhais (der Nachtgestank)*, *õhubarakk (die Luftbaracke)*, *söerätik (das Kohletuch)*, *katkusoe (pestwarm)*, *laagriõnn (das Lagerglück)*, *plekksuudlus (der Blechkuss)*, sest siin on ühendatud semantiliselt teineteisest kaugel seisvad mõisted: aeg+füüsiline aisting, gaasiline aine+ehitis, maavara+riideese, haigus+ilmastik, sunduslik elupaik+ilus emotsioon, metall+tunde väljendus. Esinemissageduse poolest tõusevad esile juhusõnad, milles on ühendatud aistingud, nt füüsiline aisting+värv (*haisevkollane/stinkiggelb*), värv+maitse (*kollakasmagus/gelbsüß*) ja kuju+värv (*piklikrohekas/länglichgrün*).

Üksteisest kaugel seisvaid mõisteid ühendavad sõnad on romaanis väga levinud. Nende tõlgendamisel nõuab moodustusmalli leidmine teatavat pingutust ja sellel põhineb ka juhusõnade stilistiline mõju. Selliste juhusõnade kõla ja uudsus pakuvad lugemisnaudingut.

2.2.2 Juhusõnade jaotus funktsiooni alusel

Üks kesksemaid küsimusi juhusõnade kasutamise analüüsimisel on nende otstarve. Mõningatel juhtudel võib juhusõnade sage kasutamine viidata vaid stiililistele kaalutlustele, kuid isegi siis peavad need midagi tähistama. See miski võib olla nii realselt eksisteeriv kui osa metafoorsest mõttekonstruktsioonist. Juhusõna kasutamise eesmärgiga seostub selle kontekstiväline mõistetavus. Sõnad nagu *Grammophonkistchen*, või *Appellreihe* viitavad käegakatsutavatele esemetele, olenditele või nähtustele. Nende mõistmiseks ei ole vaja lugeda tervet lõiku või isegi mitte tervet lauset, kuigi loomulikult sõltub see teatud määral ka lugeja enda silmaringist.

1. Ich machte mit dem Schraubenzieher aus dem *Grammophonkistchen* einen Koffer. (HM/AS¹, lk 12)

1a. Mina tegin *grammofonikastist* kruvikeeraja abil kohvri. (TR/HK, lk 11)

2. Als er den Fuß hob, sprang sie auf und rannte mit flatternden Armen durch die *Appellreihen* und gurrte wie eine Taube. (HM/AS, lk 104)

2a. Kui mees jala üles tõstis, hüppas Kati püsti ja tormas käsi lehvitades *loendusridade* vahelt läbi ja kudrutas nagu tuvi. (TR/HK, lk 80)

Kui sellised sõnad lausest välja tõsta, jääb nende tähendus endiselt selgeks. Seega võiks ühe alajaotusena tuua esile konkreetse teksti tarbeks moodustatud, kuid lausest sõltumatud sõnad. Autor kasutab taolisi sõnu mingi asja/isiku/nähtuse jne tähistamiseks. Nende otstarve piirdub denotatiivse tähenduse edasiandmisega.

Kontekstist mittedõltuvate sõnade alla võiksid kuuluda aga ka nt *Brustlaus*, *Achsellaus* ning *Bohnenauge*, mille täpsemaks mõistmiseks tuleb siiski lugeda tervet lauset.

3. Bald juckte es mich überall, [...] die *Achsellaus*, die *Brustlaus* [...]. (HM/AS, lk 197)

3a. Varsti sügeles mul igalt pool: [...] *kaenlaaluste täi*, *kuklatäi* [...]. lk (TR/HK, 155)

4. Die Frau war gerührt und Fixierte mich mit der *Bohnenauge*. (HM/AS, lk 141)

4a. Naine oli liigutatud ja vahtis mind oma *oasilmaga*. (TR/HK, lk 110)

Antud lausete põhjal saab meile selgeks, et tegemist on vastavalt tegevuskohtade järgi liigitatud täide ja inimsilma välimusega, millel puudub seos aiandusega.

Sellistele kontekstist mittedõltuvatele sõnadele vastanduvad kontekstist sõltuvad sõnad, mis on tihti metafoorsed. Taoliste sõnade tõlgendamiseks on vaja lugeda rohkem kui ühte lauset. Parim näide oleks siinkohal teose pealkiri *Atemschaukel* (*Hingamise kiige*). Esmasel tutvumisel ei leidu kuigivõrd palju inimesi, kes suudaksid antud sõna defineerida või selle mõtet hingamise kui protsessiga siduda. Seega on vaja tunda laiemat konteksti. Lisaks kõige otsesemale tähendusele kannab *Atemschaukel* endas ka varjundit, mis antud juhul seostub rusutud meeleseisundiga.

¹ Lühend HM/AS tähistab siin ja edasipidi Herta Müllerit ja romaani „Atemschaukel“, lühendi taga olev number tähistab romaani lehekülge, kust näide on võetud. Eestikeelsete näitelauseste taga kasutatakse lühendit TR/HK, mis tähistab Tiiu Relvet ja „Hingamise kiiget“.

5. Der Hungerengel stellt meine Wangen auf sein Kinn. Er lässt meinen Atem schaukeln. *Der Atemschaukel* ist ein Delirium und was für eins. (HM/AS, lk 87)

5a. Näljaingel paneb minu põsed oma lõuale. Ta laseb minu hingamisel kiikuda. *Hingamise kiige* on deliirium ja veel milline. (TR/HK, lk 66)

Lekseemidel võib olla kontekstita mitu erinevat semeemi. Juhusõnad on tavaliselt raskesti üheselt tõlgendatavad, kui nad esinevad väljaspool konteksti. Seega võivad lugejad neid interpreteerida, kuidas soovivad. Näiteks *näljaingel (der Hungerengel)* võib olla ingel, kes räägib näljast, kes põhjustab nälga, kes meenutab nälga, on nälja kehastus või hoopis midagi muud. *Antiloobikingad (die Antilopenschuhe)* võivad olla näiteks antiloobinahast tehtud kingad, antiloobi sõra kujulised kingad, stiilinimetus või jällegi hoopis midagi muud. *Kartuliinimene (der Kartoffelmensch)* võib olla inimene, kes müüb kartuleid, kellele meeldib kartuleid süüa, kelle töö on kartulitega seotud või keda mingil muul moel seostatakse kartulitega vms. Samalaadseid konteksti tundmist eeldavaid sõnu leidub teoses ohtralt, nt *Hungerwort*, *Schicksalsberuf* või *Schneeverrat*.

6. *Hungerwörter* sind eine Landkarte, statt Ländernamen sagt man sich die Namen vom Essen in den Kopf. [...] Jedes *Hungerwort* ist ein Esswort, man hat das Bild des Essens vor Augen und den Geschmack am Gaumen. *Hungerwörter* oder Esswörter füttern die Phantasie. (HM/AS, lk 157)

6a. *Näljasõnad* on maakaart, maade nimede asemel öeldakse endale peas toitude nimesid. [...] Iga *näljasõna* on mingi söögisõna, sul on selle söögi kujutis silme ees ja maitse suulaes. *Näljasõnad* ehk söögisõnad toidavad fantaasiat. (TR/HK, lk 123)

Seega näeme, et isegi defineerivate osade esiletoomisel ei leia sõna *Hungerwort* tähendus ammendavat seletust. Lausete kontekstist väljarebimisel jõuame aga sootuks eksitavate või veelgi rohkem küsimusi tekitavate järeldusteni.

Omaette alajaotuse moodustavad sõnad, mida on kasutatud mõistete isikustamiseks. Tekstis tervikuna võib märgata, et autor annab elututele asjadele elusolendi tunnuseid. Nii esineb ka nimisõna-nimisõna juhusõnade puhul isikustamist. Näiteks kirjeldatakse *näljainglit (der Hungerengel)* justkui kaaslasena, kes hoiab iga päev laagriinimesi oma võimu all. *Näljaingel* on romaanis keskne mõiste – talle on tervikuna pühendatud kaks peatükki (*Hingamise kiige* 2010: 66; 112). Antud peatükkides tuleb esile nii näljaingli kui isikustamise oluline roll romaanis. Narratiiv pakub isikustamisest hulgaliselt näiteid – juhusõnast *südamelabidas (die*

Herzschaukel) saab isand, *reeturlumi (der Schneeverrat)* on ülesandja, *suuõnn (das Mundglück)* ei taha, et temast räägitakse, ta tahab olla üksi ja *peaõnn (das Kopfglück)* seevastu on seltsiv ja tunneb vajadust teiste inimeste järele. Sellistel juhusõnadel võib olla poeetilis-esteetiline funktsioon.

7. Wer den *Hungerengel* nicht kennt, kann auf dem Appellplatz kommandieren, auf dem Lagerkorso stelzen, in der Rasierstube schleichend lächeln. (HM/AS, lk 30)

7a. See, kes *näljainglit* ei tunne, saab loendusplatsil kamandada, laagrikorsol uhkeldada, habemeajajatoas hiilivalt naeratada. (TR/HK, lk 23)

8. *Das Mundglück* will allein sein, es ist stumm und innen angewachsen. Aber *das Kopfglück* ist gesellig und verlangt nach anderen Personen. (HM/AS, lk 246)

8a. *Suuõnn* tahab üksinda olla, ta on tumm ja seest külge kasvanud. Aga *peaõnn* on seltsiv ja tunneb vajadust teiste inimeste järele. (TR/HK, lk 197)

Sarnaselt sõnaga *Atemschaukel*, seostub enamiku laiemat konteksti nõudvate sõnadega, kuid ka osa kontekstist mittesõltuvate sõnadega teatud emotsioon. Teose peategelase nihilistlik maailm ja tema morbiidne pilguheit inimloomuse sügavustesse on loodud just seesuguste mõistete abil, mis ei ole raamatu avamisel veel osakesed meie mentaalsest leksikonist, kuid mis seetõttu aegamööda reaalsuseks muutudes kriibivad ehk rohkemgi hinge. Semantiliselt kaugelseisvate mõistete ühendamisel tekkivad sõnamoodustised on seega ekspressiivsed juhusõnad.

Mõningal määral mängib sõnade kontekstist sõltuvateks ja mittesõltuvateks jaotamisel rolli ka sõnaliik. Omadussõnad kuuluvad pigem kontekstist mittesõltuvate sõnade kategooriasse. Küll aga on nt eri tajusid kirjeldavaid omadussõnu ühendava liitsõna *gelbsüß* mõistmiseks vaja lugeda tervet lauset (9), samas kui *fingerschmal* (10) on ka eraldi arusaadav, sest *sõrm (Finger)* on konkreetne kehaosa, mille sidumine suurust tähistava omadussõnaga on tavaline. Küll aga pole tavaline selle liitsõna kasutamine taevakeha iseloomustamiseks. Ometigi on *fingerschmal* silmatorkav juhusõna, sest suurust väljendavates omadussõnades eelistatakse nn „+mõisteid“ (*suur, lai, kõrge* jne), kuid antud sõnas on kasutatud just „-mõistet“ *kitsas*. Seetõttu on tegemist stiililiselt omapärase sõnaga.

9. [...] die faustdicken, lederschäligen *gelbsüßen* Mehlkartoffeln [...] (HM/AS, lk 88)

9a. [...] rusikasuured, nahkse koorega kollakasmagusad jahused kartulid [...] (TR/HK, lk 68)

10. Später hing über der Kantine ein *fingerschmaler* Mond. (HM/AS, lk 242)

10a. Hiljem rippus söökla kohal *sõrmekitsune* kuu. (TR/HK, lk193)

Eraldi kategooriasse võib lisada võõra päritoluga sõnad. Eestikeelses tõlkes on võõrsõnad kursiivi kaudu alati selgelt eristatavad, kuid Herta Mülleri originaalis sulanduvad mitmed sõnad, nagu *Carjera* ja *Jama* tänu korduvale kasutusele viimaks teksti ja neidki võib käsitleda juhusõnadena.

11. Die Carjera war betörend wie der Abdruck von einem großen Zeh. (HM/AS, lk 128)

11a. *Karjera* oli lummas nagu suure varba jäljend. (TR/HK, lk 100)

12. [...] als die Hautundknochenzeit da war, als Männlein und Weiblein nicht mehr voneinander zu unterscheiden waren, wurde auf der Jama weiter Kohle abgeladen. (HM/AS, lk 96)

12a. [...] kui nahajaluuag käes oli, kui isased ja emased üksteisest enam ei eristunud, laaditi *jamal* endiselt sütt maha. (TR/HK, lk 74)

Sarnaselt leiavad raamatus kasutust teisedki venekeelsed sõnad, kuid ühekordsest kasutusest ja sõna tähenduse seletusest tulenevalt kerkivad need võõrsõnadena siiski selgelt esile.

13. Wenn man *chitrij, schlau*, war, dirigierte man das Auto ganz in den Sandhang hinein [...] (HM/AS, lk 128)

13a. Kui olid *hitri, kaval*, siis juhtisid auto üleni mäenõlva sisse [...] (TR/HK, lk 100)

Vene keelest pärit võõrsõnade kõrval võib kohata ka ühte inglise keelest pärit sõna, *Klaxon*.

14. Er greift sich den Puls wie eine Meute *Klaxons*. (HM/AS, lk 87)

14a. See haarab endal pulsist nagu jõuk *klaksoneid*. (TR/HK, lk 67)

Juhusõnu saab ka teistel alustel jaotada, nt vastanduse metafoorne-mittemetafoorne abil. Kuigi enamik kontekstist mittedõltuvaid sõnu ei ole metafoorsed, leidub siiski ka erandeid, nt

eespool käsitletud sõna *Bohnenauge*. Levinumad on semantilised ning morfosüntaktilised jaotusviisid, mis lähtuvad sõnaliikidest ja sõnamoodustusviisidest.

2.2.3 Juhusõnade jaotus morfosemantilise struktuuri alusel

Juhusõnade seast ilmselt kõige huvitavamad on kontekstist sõltuvad sõnad, mis järgnevalt ka lähemat käsitlust leiavad. Kuna saksakeelsete juhusõnade seas esineb kõige rohkem liitnimisõnu, võib aluseks võtta just liitsõnu käsitleva sõnamoodustuse. Eeskujuks võetakse Michael Lohde raamatus „Wortbildung des modernen Deutschen“ toodud sõnade klassifikatsiooni käsitlevad tabelid (vt Lisa 2). Ometigi tuleb tõdeda, et selline jaotamine on alati subjektiivne. Seda enam, et eri autorid pakuvad sõnamoodustusmallide jaotamiseks välja erinevaid kategooriaid. Liiatigi ei allu kõik sõnad ühesele kategoriseerimisele (Lohde 2006:66).

Eriti oluliseks muutub see tõdemus just juhusõnade käsitlemisel. Kuna juhusõnad ei allu keeles välja kujunenud kategooriatele, on neid teistest sõnadest lihtne eristada. Nende seos olemasolevate mallidega tundub kunstlik ja alati ei leidugi sobivat malli. Seetõttu tuleks juhusõnade jaoks luua ehk täiesti uued mallid. Suur osa Herta Mülleri loodud juhusõnadest on idiomaatilised. Sageli on need millegi reaalse ja vaid meelte tajutava kooslus, nt *viletsuspataljon (das Elendsregiment)* või *õhubarakk (die Luftbaracke)*. Ühendatud on semantiliselt kaugel seisvad mõisted. Seega on raske tabada sõnapoolte reaalsel suhestumist.

Võõrkeelsete sõnade kategoriseerimisel tuleb jälgida, et emakeelsed mõisted, milles põhisõna ja täiendsõna suhe võib olla erinev, ei hakkaks alateadlikult asendada saksakeelseid. Ometigi pöördume juhusõnade jaotamisel ja mõistmisel paratamatult siiski emakeele poole. See aga tähendab, et saksakeelsete juhusõnade kategoriseerimisel eksisteerivad keelelised nüansid võivad mõnedel juhtudel siiski tabamatuks jääda. Kuigi kõik juhusõnad ei pruugi tabelis olevate mallidega sobituda, on nad ometigi mingi seose põhjal loodud ja taoline jaotamine võiks anda lühida ülevaate juhusõnade moodustusest.

Kõige rohkem liitnimisõnu vastab materjalimallile (*substanziell/material*). Siia kuuluvad liitsõnad, milles täiendsõna (A) määratleb põhisõnaga tähistatud objekti (B) materjali, nt *Bakelitkamm – Kamm aus Bakelit* või *Drahtmensch – Mensch aus Draht*. Antud malliga seostuvad ka eespool mainitud *Elendsregiment (viletsuspataljon)* ja *Luftbaracke (õhubarakk)*.

Kuna *viletsus* ja *õhk* ei ole normaalsed „ehitusmaterjalid“, siis on tõlgendus semantiliselt ebanormaalne. Seega on tegu metafooridega. *Elendsregiment* ja *Luftbaracke* pakuvad ka teisi võimalikke tõlgendusi: näiteks „viletsusse sattunud pataljon“ või „õhus paiknev barakk“. Erinevate tähendusvõimaluste seast aitab lugejal valikut sooritada kontekst.

Jaotumissageduselt järgneb otstarbe-/eesmärgimall (*final*), milles täiendsõna määratleb objekti või eesmärgi, mille jaoks põhisõnaga tähistatud objekt sobib, nt *Auberginenkiste – Kiste für Auberginen* või *Naphtalinbrunnen – Brunnen für Naphtalin*.

Peaaegu võrdselt jaotuvad sõnad (koostis)osamalli (*partitiv*), kogu-/koosseisumalli (*konstitutional*), võrdlusmalli (*komparativ*), ajamalli (*temporal*), tegevusobjektimalli (*patiens*) ning kohamalli (*lokal*) alusel. Ükski juhusõna ei sobitu intensiivsusmalliga (*graduierend*). Seega ei leidu sõnu, mille täiendsõna tähistab põhisõna suurust.

Keeruliseks muutub jaotamine metafoorsete kontekstist sõltuvate liitnimisõnade käsitlemisel. Järgnevalt vaatlemegi mõningaid problemaatilisi juhusõnu.

Wegrandwort ei ole otsetõlkes mõistetav. Seega peame lugema konteksti.

15. Der Name MELDEKRAUT ist ein starkes Stück und besagt überhaupt nichts. MELDE war für uns ein Wort ohne Beiklang, ein Wort, das uns in Ruhe ließ. Es hieß ja nicht MELDE DICH, es war kein Appellkraut, sondern ein *Wegrandwort*. (HM/AS, lk 26)

15a. Nimi MALTS (*MELDE*) on liig mis liig ega ütle ülepea midagi. Meie jaoks oli see ilma kõrvaltähenduseta sõna, sõna, mis meid rahule jättis. Selle nimi ei olnud REGISTREERI ENNAST (*MELDE DICH*), see ei olnud loenduserohi, vaid *teeääresõna*. (TR/HK, lk 20)

Toodud näites tingib juhusõna *Wegrandwort* moodustamise vajadus eristada homonüüme *Melde/melde (dich)*, mis on mõlemad teatud viisil seotud laagri olustikuga. See kõlalisel sarnasusel ja vastavatel assotsiatsioonidel põhinev mõttekäik ei oleks eesti lugejale ilma originaalkeelsete võtmesõnadeta arusaadav. Sõnaseletusena moodustatud *teeääresõna* mõjub aga sellisel kujul esitatud lõigus siiski samuti kui *Wegrandwort* originaalis. Saame teada, et *Wegrandwort* väljendab maltsa staatust vähetähtsa sõnana, millele liigselt tähelepanu ei pöörata – justkui kõndides tee-äärele. Niisugune tõlgendus järgiks võrdlusmalli (*komparativ*). Samas võib maltsa käsitleda ka realselt tee-ääres kasvava taimena, nagu näitab järgnev lause.

16. Die Rispen [des Meldekrauts], unzählige Reihen aus roten Halsketten, jeder Wegrand schmückte den Hungerengel. (HM/AS, lk 25)

16a. [Maltsa] Pöörised, loendamatud punaste kaelakeede read, iga teeäär ehtis näljainglit. (TR/HK, lk 19)

Seega võib siin näha mitmetähenduslikkust. Kui põhisõna oleks *-kraut*, vastaks *Wegrandkraut* kahtlemata kohamallile. Sõna ei saa aga tee ääres kasvada. Vastavalt sellele tundub mõeldav ka teemamall (*themaangebend*), milles täiendsõna tähistab objekti, mida põhisõna *-wort* otseselt või kaudselt kirjeldab. Mida ootamatult tõlgendus, seda tugevamat konnotatsiooni see kannab.

Teistsugust suhet kajastab *Rettungstausch*, mis on taas filosoofiline konstruktsioon.

17. Ich wollte einen *Rettungstausch* vereinbaren zwischen meinem Körper und der Horizontlinie in der Luft oben und den Staubstraßen auf der Erde unten. Ich wollte mir ihre Ausdauer leihen und ohne meinen Körper existieren [...]. (HM/AS, lk 249)

17a. Tahtsin kokku leppida *päästmisvahetust* oma keha ja silmapiiri vahel üleval õhus ning tolmutänavate vahel all maa peal. Tahtsin endale nende vastupidavust laenata ja eksisteerida ilma oma kehata [...]. (TR/HK, lk 199)

Võib järeldada, et *Rettung* kannab sama ideed, mis *Tausch* – ilma vahetuseta ei saa ju toimuda päästmist ja ilma päästmiseta ei toimu ka vahetust. Lisaks ei allu täiendsõna ega põhisõna semantiliselt mingile omandisuhtele, ei viita koostisele ega paigale. Seega allub *Rettungstausch* tõenäoliselt võrdlusmallile (*komparativ*), mis väljendab täiendsõna ja põhisõna sarnasust. Teisalt võib oletada, et *Tausch* on sobiv just *Rettung*i jaoks. Seega võib *Rettungstausch* kuuluda ka eesmärgi-/otstarbemalli (*final*) alla, mille alusel täiendsõna on määratud/sobiv põhisõnale. Ilmselt kõige keerulisem on kategorialeerida juhusõnu, mis väljendavad protsesse.

Kategorialeerimise suhtes problemaatiline on ka raamatu pealkiri *Atemschaukel*, mis näitab hingamise ja kiige vahelist seost. Raske on mõista, kas hingamine põhjustab kiikumise, kas kiikumine on hingamise osa või on need sootuks võrdsed pooled. Kuigi kontekst paljastab hingamise kiige olemuse hingamise poeetilise tähistusena, ei selgita see sugugi sõnaosade omavahelist seost. See aga paljastab veelkord semantilise jaotamise subjektviisust.

Kõik juhusõnad ei ole aga sugugi nimisõnad. Leidub ka tosinkond omadussõna+nimisõna ja tegusõna+nimisõna konstruktsiooni, nt vastavalt *die Dörrhaut (nahakuivus)* ja *das Schweigebrett (vaikimispink)*.

Kokkuvõtvalt võib järeldada, et Herta Mülleri sõnakasutus esitab morfosemantilisele kategoriseerimisele tõelise väljakutse. Tema poeetiline väljendusviis ei seleta tihti üheselt lahti liitsõnade osade omavahelisi seoseid ja jätab palju interpreteerimisruumi. Ometigi ei olegi kategoriseerimine omaette eesmärk, vaid pakub üksnes abivahendit autori assotsiatsoonide tunnetamiseks.

2.2.4 Ekvivalentsus

Iga keel peegeldab maailma natuke erinevalt ja seetõttu võib juhusõnade tõlkimisel tekkida lisakonnotatsioone. Tõlkija on andnud juhusõnu enamasti otsetõlkes edasi, nii et eesti ja saksa keele juhusõnad on formaalselt ekvivalentsed, kuid eesti keeles võib tekkida lisaks mingeid konnotatsioone ja ootamatuid seoseid, mida originaalis ei ole ega saagi olla, sest kogu rahvuslik mõtlemine on teine. Võib eristada kolme juhusõnade tõlkimise võimalust.

Esiteks, formaalselt ekvivalentne vaste, kuid tõlkes võib tekkida erinevaid kultuurilisi tähendusvarjundeid. Näiteks saksakeelne *gespartes Brot* ei kannu sellist konnotatsiooni nagu eestikeelne *säästuleib*. Sarnaselt ei edasta saksakeelse mõiste *Dienstrusse* tõlge vene *ametimees* edukalt ameti sõjaväelist olemust. Sõna *Pflichtschlaf* tõlge *kohustuslik uni* tuletab aga nii mõnelegi eestlasele meelde lasteaeda. Leidub ka vastupidiseid näiteid: *basseinimine* kannab sootuks meeldivamat konnotatsiooni kui saksa keeles *ins Bassin steigen*, mis edastab selgemalt, et see ei seostu veemõnudega.

Teiseks, juhusõna on saksa-eesti suunal tavasõnadega lahti seletatud või on originaalis kasutatud fraas tõlgitud eesti keelde ühe sõnaga. Järgnevalt mõningad näited:

- Nullerschere nulliga paljaks ajamine
- Schlüpfschnalle kahest teineteise sisse libistatavast metallrõngast pannal
(aus zwei Metallringen)
- tauschkrank leivavahetusest haige[ks jääma]
- leivaasi die Sache mit dem Brot

- randevuuvaikimine das Schweigen meiner Rendezvous

Kolmandaks, juhusõna vasteks on tõlkes kasutatud leksikaliseerunud sõna või originaalis kasutatud leksikaliseerunud sõna tõlget võib vaadelda juhusõnana. Illustreerimiseks mõningaid näiteid:

Juhusõnad	Leksikaliseerunud sõnad
▪ Zahnfleischschumpfen	parodontiit
▪ Fetzenknäuel	räbalapundar
▪ Himmeldeckel	taevakaas
▪ vaniljekepike	Vanillestange
▪ vabrikuhall	Fabrikhalle
▪ söömissund	Esszwang

Romaanis leidub pikki eri liiki sõnadest ja fraasidest moodustatud sõnu, mis on lugemise lihtsustamiseks ühendatud sidekriipsuga. Sidekriipsu funktsiooniks on ka juhusõna uue motivatsiooni tähistamine. Näiteks saab juhusõna *Einmal-Pro-Schicht-Schlacke* tervikuna uue tähenduse. Sarnane kuju on säilitatud ka eestikeelses tõlkes, kus vasteks on *üks-kord-vahetuse-jooksul-šlakk*. Ka sidekriipsuga loodud juhusõnad täiendavad leksikaalseid lünki ja on keeleliselt ökonoomsed.

Silmatorkavad on rohketest lülidest moodustatud nimisõnad, nt *maltsakorjamisrätt* (*das Meldekrautkopf kissentuch*) või *aluspealispäevaöösuvelvesärk* (*das Unterobertagnachtsommerundwinterhemd*). Taolised pikad sõnad (nn *Bandwurm wörter*) on saksa keelele eriomased, kuigi ka eesti keele sõnamoodustus võimaldab suhteliselt pikki sõnu. Antud sõnade eesmärk on tuua esile teatud esemete kompleksust ja multifunktsionaalsust. Lisaks pakuvad need võimalusi stilistiliselt põhjendatud liialdusteks.

18. Die Unterwäsche war aus ungebleichter Leinwand: 1 Lange Unterhose, and den Knöcheln und vorn am Bauch mit Schnüren, 1 kurze Unterhose mit Schnüren, 1 Unterhemd mit Schnüren, das alles in einem war *Unterobertagnachtsommerundwinterhemd*. (HM/AS, lk 51)

18a. Aluspesu oli pleegitamata linane: 1 paar pikki aluspükse, pahkludel ja ees kõhul paelad, 1 paar lühikesi paeltega aluspükse, 1 paeltega alussärk, mis kõik kokku oli üks *aluspealispäevaöösuvelvesärk*. (TR/HK, lk 39)

Väheesinevate juhusõnade hulka kuuluvad lausete ja fraaside põhjal loodud liitumid, nt *üks-kord-vahetuse-jooksul-šlakk* (*die Einmal-pro-Schicht-Schlacke*), *kühveldamise kohustus* (*das Schaufelnmüssen*) ja *kühveldamise soov* (*das Schaufelnwollen*). Sidekriipsudega sõnade tõlkimisel eksisteerib valikuvabadus – kas jätta sidekriipsud alles või kirjutada sõna kokku. Konversiooni tulemusena saadud juhusõnu saab aga tõlkes lahutada.

19. Aber *die Einmal-pro-Schicht-Schlacke*, die kalte Schlacke, liebe ich. (HM/AS, lk 175)

19a. Aga seda *üks-kord-vahetuse-jooksul-šlakki*, külma šlakki, ma armastan. (TR/HK, lk 137)

20. *Schaufelnmüssen* und nicht können ist das eine. *Schaufelnwollen* und nicht können ist die zweifache Verzweiflung [...]. (HM/AS, lk 86)

20a. *Kühveldamise kohustus* ja suutmatuse seda teha on üks asi. *Kühveldamise soov* ja suutmatuse seda teha on kahekordne meelegaheide [...]. (TR/HK, lk 66)

Liitsõnade seas kohtab haruldusi, nt *Lager-Wir*, mis koosneb asesõnast ja täiendsõnast, või sõnamäng, *SAURIER-Bus*, mis viitab bussitootjale *Saurer*.

21. Sie traf auf einer Reise mit dem *SAURIER-Bus* zu den Salzbädern, nach Ocna Bai den Alois, einen Konditor aus Graz. (HM/AS, lk 290)

21a. Ühel reisil *SAURUSE bussiga* Ocna Bai soolaallikatele oli ta kohanud Aloisi, Grazit pärit kondiitrit. (TR/HK, lk 230)

Mõnedel juhtudel on tõlkija kasutanud ühe saksakeelse sõna tõlkimisel kahte erinevat väljendit. Kuna tegemist on tekstisõnadega, tundub tõenäoline, et eesmärgiks on olnud teksti mitmekesistamine. Näiteks *Privatfuhre* on tõlgitud nii *eraveoks* kui ka *erasõiduks*.

22. Karli und ich wussten, dass es eine *Privatfuhre* ist. (HM/AS, lk 62)

22a. Kobelian machte mit Karli Halmen und mir am späten Abend wieder mal eine *Privatfuhre* mit gelbem Sand. (HM/AS, lk 127)

23. Karli ja mina teadsime, et see on tema *isiklik vedu*. (TR/HK, lk 47)

23a. Kord hilisõhtul tegi Kobelian Karli Halmeni ja minuga jälle ühe kollase liivaga *erasõidu*. (TR/HK, lk 99)

Vastupidiselt on mõned erinevad, kuid tähenduselt kattuvad saksakeelsed sõnad tõlgitud ühtmoodi – nii *Kellerkumpan* kui ka *Kellerkompagnon* on tõlgitud *keldrikaaslaseks*.

Samuti esineb tõlkes sõnu, mis on võrreldes originaaliga justkui ümber pööratud ning sellega muudetud eestlastele keelepärasemaks. Sõnast *Dörrhaut* on tõlkes saanud *nahakuivus*, kuigi sõnasõnalt oleks see pigem *kuivnahk*. Justkui sama skeemi järgi on sõnast *Schneeverrat* saanud *reeturlumi* ning *Innenrohr* on tõlgitud *toru sisemuseks*.

Kui teose loomisel võib juhusõnade kasutamine tunduda möödapääsmatu või efekti lisavana, siis tõlkimisel tekitab see mitmeid probleeme – vaja on olla sõnalooja ja vahendada mõtet, mille tabamine võib teinekord kujuneda üllatavalt raskeks.

2.2.5 Juhusõnade tõlkimise problemaatika

Tiiu Relve on püüdnud saksakeelseid sõnu ja fraase võimalikult tabavalt tõlkida. See omakorda on aidanud kaasa eestikeelsete juhusõnade tekkele. Eestikeelses tõlkes esineb hulgaliselt juhusõnu, mille ainukordsuse näib määravat vaid kokku-lahku kirjutamise küsimus. Ilmselt on tõlkija püüdnud kompenseerida juhtusid, kus mõni saksakeelne juhusõna on tulnud tõlkida fraasiga. Ometigi oleks olnud võimalik hoiduda sõnade nagu *autokastiluuk* ja *autokummitükk* loomisest. Seda enam, et saksakeelsed fraasid jätsid mänguruumi.

24. Das Kohleabladen beginnt so: Ist *die Bordwand des Autos* polternd nach unten gekippt, stellst du dich links oben hin [...]. (HM/AS, lk 83)

24a. Sõe mahalaadimine algab nii. Kui *autokastiluuk* on kolinaga alla lastud, lähed üles vasakusse äärde [...]. (TR/HK, lk 64)

Sarnaselt esineb sõnade tõlkeid, mille juures määrab mõni üksik täht muutumise juhusõnaks. Nii on raamatus kasutatud sõnu *joonestamislaid* ja *kolmehõlmine*, mis ei ole niivõrd laialdaselt kasutatud nagu vastavalt *joonestuslaid* või *kolmehõlmaline*.

25. An meinem Fenster steht ein großes *Reißbrett*. (HM/AS, lk 296)

25a. Minu akna juures seisab suur *joonestamislaid*. (TR/HK, lk 234)

Mõningate sõnade puhul on määrav aga terminoloogia. Sõna *nachtaktiv* on tõlgitud *ööaktiivseks*, kuigi eksisteerib ka laialdaselt kasutatud väljend *öise eluviisiga*. *Kopfnähte* on

aga tõlgitud *peaõmblusteks*, kuigi alternatiivselt oleks võimalik kasutada sõna *koljuõmblused*, mis ei kvalifitseeruks juhusõnaks. Muidugi on siinkohal võimalik, et tõlkija analüüsis lauset kui piltlikku väljendit, millel puudub otsene seos anatoomiaga.

26. In meinen Augen juckte Feuer, alle *Kopfnähte* pochten. (HM/AS, lk 164)

26a. Minu silmades kiheles tuli, kõik *peaõmblused* tuksusid. (TR/HK, lk 128)

Juhusõnade tekkes mängib rolli ka ajaloolis-kultuuriline taust. Eesti kultuuriruumis ei ole kunagi tekkinud vajadust rääkida kolme maa kohtumispaiast või mõtiskleda põhjalikult kristliku kunsti ikonograafiast. Seetõttu ei kuulu väljendid nagu *kolmemaanurk* või *kuusirbimadonna* meie eneseteadvusesse. Tegemist on võõra kultuuri ilmingutega, mis eestikeelsetesse sõnadesse kätketuna muutuvad juhusõnadeks.

27. Der Rasierer und Tur Prikulitsch waren Landsleute aus *dem Dreiländereck* der Karpato-Ukraine. (HM/AS, lk 28)

27a. Habemeajaja ja Tur Prikulitš olid ühekandimehed Ukraina Karpaatide *kolmemaanurgast*. (TR/HK, lk 22)

Küll aga ei ole eesti keeles juhusõna *pöidlapikkune*. Ilmselt mängib siin rolli varasem ajalooline taust. Tõenäoliselt oli kunagi ka *pöidlapikkune* juhusõna, kuid see leksikaliseerus tänu mitmesuguste muinasjuttude pisikestele peategelastele. Eraldi tähelepanu väärib väljendi *daumenklein* tõlge. Nimelt on sõnast *klein* (väike) saanud tõlkes *pikk*. See aga näitab leksikaliseerunud sõnade mõju tõlkimisprotsessile.

28. Meine Großmutter hatte mir von ihrer einzigen Schiffsreise aus Konstantinopel einen himmelblauen, *daumenkleinen* Türkenpantoffel mitgebracht. (HM/AS, lk 162)

28a. Oma ainsalt laevareisilt Konstantinoopolisse oli vanaema mulle *pöidlapikkuse* taevasinise türgi tuhveli kaasa toonud. (TR/HK, lk 127)

Samuti teavad paljud meist tänu kirjalikule ja põlvest-põlve kanduvale suulisele ajaloole sõna *jalarätt* tähendust. Saksa keeles on *Fußwickeltuch* aga juhusõna.

29. Vom *Fußwickeltuch* zum Handtuch, zum Brottuch, zum Meldekrautkopfkissentuch, zum Hausier- und Betteltuch und sogar zum Taschentuch, wenn man überhaupt eines hatte. (HM/AS, lk 76)

29a. *Jalarättidest* käterätini, leivarätikust maltsakorjamisrätini, harjuski- ja kerjamisrätini ja koguni taskurätikuni, kui selline asi üldse olemas oli. (TR/HK, lk 58)

Tõlkimise juures on kahtlemata tähtis ka teksti sidusus, mõistetavus ja üldine stiil. Antud valdkondades on tõlkija võtnud teatud vabadusi. Sõna *Dompteur* tõlkimisel on kirpude temaatikast lähtuvalt kasutatud sõna *kirbutaltsutaja*, sõna *Brühe* on arusaadavuse huvides tõlgitud *mördisupiks* ja *Farbe* eelnevast lausest tulenevalt *värvihunnikuks*. Antud moodustised on omakorda kõik juhusõnad. Arusaamatuks jääb aga, miks sõna *Schleimauswerfen* tõlkest sootuks välja on jäänud. Kuigi tegemist ei ole just raamatu ühe poeetilisema väljendiga, saab seda näiteks sõna „*tatistamine*“ kasutades eesti keelde siiski edukalt tõlkida.

30. Im Schlamm standen Händler mit Rostschrauben und Zahnrädern und Hutzelweiber mit Blechgeschirr und Häufchen blauer Malfarbe für die Häuser. Um die *Farbe* herum waren die Pfützen blau. (HM/AS, lk 138)

30a. Roostetanud kruvide ja hammasratastega kaubitsejad ning eideköbid plekknõude ja väikeste sinise värvi hunnikutega majade värvimiseks seisid poris. *Värvihunnikute* ümber olid veelombid sinised. (TR/HK, lk 108)

31. Mit der Zeit klangen die Befehle nur noch wie ständiges Räuspern, Husten, Niesen, Schneiden, Spucken – wie *Schleimauswerfen*. (HM/AS, lk 30)

31a. Ajapikku kõlasid käsklused nagu pidev kõhatamine, kõhimine, aevastamine, nuuskamine ja sülitamine. (TR/HK, lk 23)

Originaaliga võrdlemisel tekib tõlke osas mitmeid stiiliga seonduvaid küsimusi. Üks peamisi on sõnaühendid, mille otstarbekus tundub vaieldav. Kas sõna *elumajatänav* ei võiks lühendada *elutänavaks*? Sõnad *saatekonvoi*, *nolknoor* ja *antratsiitsöekamakas* tunduvad aga kordustena. *Konvoi* tähistab ju niigi saatvat üksust ning *nolk* ja *noor* on sisuliselt ühetähenduslikud. *Antratsiit* on vastavalt Eesti keele seletavale sõnaraamatule aga juba niigi kivisöe vorm. Siinkohal tuleb mõtestada tõlkija sõnakasutust. Võimalik, et tõlkija püüab edastada Herta Mülleri sõnastust ja rohkelt *ad-hoc*-moodustisi sisaldavat stiili ning säilitada antud juhusõnade stilistilist funktsiooni. Niimoodi saaks juhusõnast *kindjung* tõepoolest keeleliselt huvitav *nolknoor*, mitte näiteks *lapseohtu*. Süsi võib aga selgitada lugejale antratsiidikamaka tähendust. Ometigi ei saa välistada, et tegemist on pelgalt otsetõlgetega.

Omaette anomaaliana esineb eestikeelses tõlkes sõna *Muruküingas* (*der Kurzgrashügel*) ja selle mitmuse vorm *Muruküinkad* (*die Kurzgrashügel*), mis algavad mõlemad suure algustähega. Tõlkija on *Muruküingast/-küinkaid* kohanimeks pidanud, kuid konteksti põhjal ei saa seda üheselt oletada.

32. Es passierte im Erlenpark ganz hinten jenseits *der Kurzgrashügel*. (HM/AS, lk 8)

32a. See juhtus üsna Lepadargi tagumises otsas, teisel pool *Muruküinkaid*. (TR/HK, lk 8)

33. Dann lockte ich ihn am Wasserlauf entlang immer weiter durchs Gesträuch bis hinter den *Kurzgrashügel*. (HM/AS, lk 285)

33a. Siis meelitasin teda piki oja ikka kaugemale läbi põõsastiku *Muruküinka* taha. (TR/HK, lk 226)

Viimaks ei saa mööda vaadata ka juhusõnadega seonduvatest võimalikest vigadest. Ka sõnade valemistõistmine võib viia erinevate juhusõnade tekkeni. Nii on sõnast *Zementtag* saanud tõlkes *tsemenditaigen* ja *Hemdnaht* on muutunud *särgiööks*. Ilmselt võib oletada, et tõlkija on originaalkeeles kirjutatud valesti lugenud – *Naht* on muutunud sõnaks *Nacht* ('öö') ja *Tag* on muutunud sõnaks *Teig* ('taigen').

34. Die Langeweile der eigenen aufgerissenen *Hemdnaht* und der geliehenen Nähadel gibt es und die zittrige Langeweile des Nähens [...]. (HM/AS, lk 202)

34a. Siin on omaenda lahtikistud *särgiöö* igavust ja laenatud õmblusnõela ja väriseva õmblemise igavust [...]. (TR/HK, lk 159)

35. Andererseits musste Oswald Enyeter aber keine Brigade aushalten und keinen verdamnten *Zementtag*. (HM/AS, lk 46)

35a. Aga teisest küljest ei pidanud Oswald Enyeter välja kannatama ühtki brigaadi ega neetud *tsemenditainast*. (TR/HK, lk 35–36)

Samas leidub tõlkes ka üks sisulisem viga, mis keerleb juhusõna *eksmajad* ümber. Nii kohtame leheküljel 72 järgnevat lauselõiku:

36. Seal, kus pole koksipatareisid, *eksmajade väravaid* ega auravaid torusid [...]. (TR/HK, lk 72)

Leheküljelt 145 saame aga lugeda:

37. Ventilidest tuleb sisinal valget auru, maa-alune vibreerib. [...] *Eksmajade ukseavadest* paistavad treppide ja redelite rauast ribad. Ja *eksmajade ukseavade* taga rändab kuu stepi poole. (TR/HK, lk 145)

Juba esmasel lugemisel tekib kahtlus, et *eksmajad* ei sobi antud lausesse. *Eksmajade väravate/ukseavade* saksakeelne vaste on *Exhaustor*, mille seletus Dudeni põhjal on masin või aparaat, mis imeb auru, tolmu jms (Duden online). Seega võib järeldada, et ka antud tekstis on tegemist pigem tehases kasutatava aparaadiga kui *eksmajadega*. Antud seletus sobib paremini ka eelpool toodud näitelausestesse. Samuti toetab seda *Exhaustor* mitmuse vorm. Kui tegemist oleks sõnagaosaga *-tor*, peaks selle mitmuse vorm daativi erandiga olema *-tore*, kuid järgnevates lauses on see *-toren*.

36a. Wo keine Koks-batterien, *Exhaustoren* und dampfenden Rohre sind [...]. (HM/AS, lk 93)

37a. Aus den Ventilen zischt weißer Dampf, unterirdisch vibriert es. [...] *Die Exhaustoren* zeigen ihre Eisenrippen aus Treppen und Leitern. Und hinter *den Exhaustoren* wandert der Mond in die Steppe. (HM/AS, lk 186)

Ometigi saab analüüsi lõpetada positiivse noodiga. Valdav enamus juhusõnadest on siiski kvaliteetselt ja põnevalt tõlgitud või vajadusel kompenseeritud ebaharilike sõnadega muus kontekstis ning tõlge tervikuna täidab peamist eesmärki – raamat on sihtkultuuris nauditav lugemine.

Kokkuvõte

Antud magistritöö keskendus juhusõnade morfosemantilise struktuuri ja funktsiooni uurimisele ning nende ekvivalentsuse analüüsile Herta Mülleri romaani „Atemschaukel“ ja selle eestikeelse tõlke „Hingamise kiige“ näitel. Romanist ja selle tõlkest otsiti välja nii saksakeelsed kui eestikeelsed juhusõnad. Analüüsi osas toodi näiteid mõlemast keelest, et näidata, kuidas juhusõna on moodustatud ja konteksti integreeritud.

Kokkuvõtvalt on juhusõnad ainulaadsed, neid kasutatakse teatud situatsioonis ja pärast kasutamist võivad nad jällegi kaduda. Juhusõnad on kontekstist sõltuvad, selleta on neid raske üheselt mõista. Juhusõnad võivad olla kehtivast leksikaalsest normist hälbivad ning neid ei leia sõnaraamatust. Juhusõnadel on nimetamisfunktsioon, stilistiline funktsioon, keeleökonomne funktsioon ja tekstifunktsioon. Juhusõnad on uudsed ja just oma uuduse tõttu pakkus käesolev töö uurimispõnevust.

Juhusõnad jaotuvad üldjoontes kontekstist sõltuvateks ja sõltumatuteks. Kontekstist sõltuvate (metafoorsete) juhusõnade puhul ei ole oluline mitte leksikaalsete koostisosade ühilduvus, vaid see, kas nad väljendavad midagi antud konteksti sobivat. Kontekstist sõltuvad sõnad elavdavad lugeja ettekujutust ning võivad pakkuda suuremat lugemisnaudingut. Romanis esinevad huvitavaimad juhusõnad ongi just kontekstist sõltuvad. Tihti pakuvad need autorile võimalust tõusta laagrielu lahkamisel filosoofilistesse sfääridesse. Nii on teose üks „peategelasi“ *der Hungerengel (näljaingel)* laagrielu kahe lahutamatu osa – nälja ja surma – kehastus. Isikustatud on teisigi juhusõnu, nt *das Mundglück (suuõnn)*.

Paljud Herta Mülleri loodud juhusõnad mõjuvad kummalistena, sest mõne olulise semantilise tunnusega tüvimorfeemi kasutamine teatavas mallis või kombinatsioonis mingi kindla mõistega võib olla ootamatu, nt *die Luftbaracke (õhubarakk)*. Selliseid sõnu on keeruline, kui mitte võimatu sobitada eksisteerivate semantiliste mallidega. Ometigi võib üldistavalt tõdeda, et kõige rohkem romaanis leiduvaid juhusõnu allub *materjali-* ja *eesmärgi-/otstarbemallidele*.

Juhusõnade tõlkimisel on kolm peamist võimalust. Esiteks, formaalselt ekvivalentne vaste. Tõlkes võib tekkida erinevaid kultuurilisi tähendusvarjundeid ning teatud sõnadest võivad tõlkimisel saada leksikaliseerunud sõnad. Teiseks, juhusõna on saksa-eesti suunal tavasõnadega lahti seletatud või on originaalis kasutatud fraas tõlgitud eesti keelde ühe

(juhu)sõnaga. Kolmandaks, juhusõna vasteks on tõlkes kasutatud leksikaliseerunud sõna või originaalis kasutatud leksikaliseerunud sõna tõlge on juhusõna.

Võõrsõnakasutus romaanis „Atemschaukel“ erineb võõrsõnakasutusest eestikeelses tõlkes. Originaalis muutuvad mitmed korduvalt kasutatavad võõrkeelsed (enamasti vene keelest tulenevad) sõnad tänu selge eristamise puudumisele juhusõnadeks. Tõlkes on need aga läbivalt eristatavad.

Originaalis paistavad silma ülipikad sõnad, mis vahel on eraldatud sidekriipsudega. Kuigi taolised sõnad on eeskätt omased saksa keelele, on sõnade kuju jäetud enamasti samaks ka eesti tõlkes. Teatud juhusõnade loomisest saanuks loobuda, kui need eesti keeles lahku kirjutada, asendada üksikud tähed või kasutada leksikaliseerunud väljendit. Ilmselt soovis aga tõlkija Herta Mülleri isikupärast poetilist keelt ka tõlkes edasi anda ja tekitas seega rohkesti eestikeelseid juhusõnu.

Romaani „Atemschaukel“ teksti täpsel kõrvutamisel tõlkega „Hingamise kiige“ paistavad silma ka mõned kohad, mis võiksid tunduda tõlkijapoolse vääritimõistmisena, kuid mis siiski ei sega tõlke nauditavust.

Viimaks võib tõdeda, et keel on juhusõnadega rikkalikum, huvitavam ja kontekstita interpreteerimisvõimalusterohke. Juhusõnad teevad teksti küll kujundlikumaks ja elavamaks, kuid kas juhusõna võetakse ka kasutusse, sõltub leksikaalsete lünkade täitmise vajadusest. Herta Mülleri romaan on põnev lugemine ja Tiiu Relve on autori stiili ja sõnakasutuse tabavalt edasi andnud. Kuivõrd juhusõnade uurimine ei ole Eesti teadusruumis erilist tähelepanu pälvinud, püüdis antud töö ühtlasi ka seda lünka täita. Loodetavasti inspireerib antud magistr töö juhusõnade uurimist jätkama. Romaan „Atemschaukel“ on tulvil kujundlikke keelendeid, näiteks võiks huvi pakkuda ka metafooride kasutus ja sõnamäng.

Kirjandus ja allikad

Primaarsed allikad

Müller, Herta (2009). *Atemschaukel*. München: Carl Hanser Verlag.

Müller, Herta (2010). *Hingamise kiige*. Tõlkinud Tiiu Relve. Tallinn: Koolibri.

Sekundaarne kirjandus

Arvustus (2010). Ma tean sa tuled tagasi. Kättesaadav:

<http://www.poogen.ee/?SubID=8&ArID=60153> (28.04.2014).

Barz, Irmhild (1996). Die Neuheit von Wörtern im Urteil der Sprecher. – Sprache und Kommunikation im Kulturkontext. Beiträge zum Ehrenkolloquium aus Anlass des 60. Geburtstages von Gotthard Lerchner. Toim. v. Volker Hertel (Leipziger Arbeiten zur Sprach- und Kommunikationsgeschichte 4). Frankfurt a. M : Peter Lang Verlag, lk 299–313.

Barz, Irmhild (1998). Neologie und Wortbildung. Zum Neuheitseffekt von Wortneubildungen. – Neologie und Korpus. Toim. v. Wolfgang Teubert. (Studien zur deutschen Sprache 11). Tübingen: Narr Verlag, lk 11–30.

Christofidou, Anastasia (1994). Okkasionalismen in poetischen Texten. Eine Fallstudie am Werk von O. Elytis. Tübingen: Narr.

Degel, Larissa (2007). Intellektuaalsfäär intellektuaalseid võimeid tähistavate sõnade kasutuse põhjal eesti ja vene keeles. *Dissertationes Linguisticae Universitatis 7*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Degel, Larissa (2010). Intellektuaalseid võimeid tähistavate sõnade kasutused intellektuaalses tegevuses eesti keele maailmapildis. Toim. Helle Metslang, Margit Langemets, Maria-Maren Sepper. *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu Aastaraamat 6*, lk 51–66. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Donalies, Elke (1992). Hippos hopping und toughe trendies über „(neu)modi-sche“, noch nicht kodifizierte Anglizismen in deutschsprachigen Female-Yuppie-Zeitschriften. *Deutsche Sprache 2*, lk 97–110. Kättesaadav: <http://ids-pub.bsz-bw.de/frontdoor/index/index/docId/1824> (05.01.2014).

Donalies, Elke (2002). Die Wortbildung des Deutschen. Ein Überblick. Tübingen: Narr Verlag.

Duden online. Kättesaadav: <http://www.duden.de/rechtschreibung/Exhaustor> (05.05.2014).

Duden. Die Grammatik. Unentbehrlich für richtiges Deutsch (2009). Mannheim: Dudenverlag.

DWDS = Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache. Kättesaadav: <http://www.dwds.de/> (30.03.2014).

Eesti keele seletav sõnaraamat (2009). Toim. Margit Langemets, Mai Tiits, Tiia Valdre, Leidi Veskis, Ülle Viks, Piret Voll. Tallinn: Eesti keele sihtasutus. Kättesaadav: <http://www.eki.ee/dict/ekss/> (30.03.2014).

Ehala, Martin, Habicht, Külli, Kehayov, Petar, Zabrodskaja, Anastassia (2012). Keel ja Ühiskond. Tallinn: Künnimees.

Eichhoff-Cyrus, Karin M., Hoberg, Rudolf (2000). Die deutsche Sprache zur Jahrtausendwende: Sprachkultur oder Sprachverfall? Mannheim: Dudenverlag.

Elsen, Hilke (2004). Neologismen. Formen und Funktionen neuer Wörter in verschiedenen Varietäten des Deutschen. Tübingen: Narr Verlag.

Erben, Johannes (2006). Einführung in die deutsche Wortbildungslehre. Berlin: Erich Schmidt.

Erelt, Mati, Erelt, Tiiu, Ross, Kristiina (2000). Eesti keele käsiraamat. 2., täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Fleischer, Wolfgang, Barz, Irmhild (1995). Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. Tübingen: Niemeyer.

Gataullin, Ravil (2000/2001). Probleme der Übersetzung stilistisch markierter und okkasioneller Wortbildungskonstruktionen. *Germanistisches Jahrbuch der GUS „Das Wort“*, lk 49–69. Kättesaadav: <http://www.daad.ru/wort/Gataullin.pdf> (30.03.2014).

Grünfeldt, Inna (2011). Kaemus: kurbuse pitsikuduja. *Virumaa Teataja*. Kättesaadav: <http://pluss.virumaateataja.ee/368776/kaemus-kurbuse-pitsikuduja> (23.04.2011).

Harvad ja juhusõnad. Leksikoloogia. EKK=Eesti Keele Käsiraamat. Kättesaadav: <http://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?p=6&p1=3&id=518> (25.03.2014).

Hennoste, Märt (1996). Tekstiõpetuse õpik keskkoolile. Tallinn: Avita.

Herta Müller-Facts. *Nobelprize.org*. Nobel Media AB 2014. Web. 7 Jul 2014. Kättesaadav: http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/2009/muller-facts.html (7.07.2014).

Hohenhaus, Peter (1996). Ad-hoc-Wortbildung. Terminologie, Typologie und Theorie kreativer Wortbildung im Englischen. Frankfurt am Main: Peter Lang, Europäischer Verlag der Wissenschaften.

Kade, Otto (1980). Die Sprachmittlung als gesellschaftliche Erscheinung und Gegenstand wissenschaftlicher Untersuchung. Leipzig: Enzyklopädie.

Kaldjärv, Klaarika (2007). Autor, jutustaja, tõlkija. Borgese autofiktsioonid eesti keeles. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Kinne, Michael (1998). Der lange Weg zum deutschen Neologismenwörterbuch. Neologismus und Neologismenlexikographie im Deutschen. Zur Forschungsgeschichte und zur Terminologie, über Vorbilder und Aufgaben. – Neologie und Korpus. Toim. Teubert, Wolfgang. Tübingen: Gunter Narr Verlag, lk 63–110.

Koller, Werner (2011). Einführung in die Übersetzungswissenschaft. Tübingen: Francke.

Krieg, Ulrike (2005). Wortbildungsstrategien in der Werbung. Zur Funktion und Struktur von Wortneubildungen in Printanzeigen. Hamburg: Buske Verlag.

Kußmaul, Paul (2007). Kreatives Übersetzen. Tübingen: Stauffenburg.

Liivamets, Maire (2011). Hirm ajab näojooned sassi, kirjutab Herta Müller. Kättesaadav: <http://www.postimees.ee/419308/hirm-ajab-naojooned-sassi-kirjutab-herta-muller/> (05.01.2014).

Lohde, Michael (2006). Wortbildung des modernen Deutschen. Ein Lehr- und Übungsbuch. Tübingen: Narr Verlag.

Mattheus, Ave (2009). Massidele tundmatu, asjatundjatele suur kirjandus. *Sirp* nr 40. Tallinn: Kultuurileht. Kättesaadav:

http://www.sirp.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=9632:massidele-tundmatu-asjatundjatele-suur-kirjandus-&catid=7:kirjandus&Itemid=9&issue=3273
(23.04.2014).

Mattheus, Ave (2010). Nälja ja hirmu poeesia. Kättesaadav:

<http://epl.delfi.ee/news/kultuur/herta-muller-nalja-ja-hirmu-poesia.d?id=51286432>
(23.04.2014).

Matussek, Magdalena (1994). Wortneubildungen im Text. Hamburg: Buske Verlag.

Merilai, Arne, Annus, Epp, Saro, Anneli (2007). Poeetika. Gümnaasiumiõpik. Tartu Ülikooli Kirjastus. Kättesaadav: <http://kodu.ut.ee/~amerilai/Luule%20poeetika.pdf> (18.04.2014).

Motsch, Wolfgang (2004). Deutsche Wortbildung in Grundzügen. Berlin, New York: Walter de Gruyter.

Pasewalck, Silke (2011). Poesia ja (keele) piiratus. – *Sirp* nr 16. Tallinn: Kultuurileht.

Kättesaadav:

http://www.sirp.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=12287:poesia-ja-keele-piiratus-&catid=7:kirjandus&Itemid=9 (28.04.2014).

Peschel, Corinna (2002). Zum Zusammenhang von Wortneubildung und Textkonstitution. Tübingen: Niemeyer.

Rahva Raamat. Hingamise kiige. Kättesaadav: <http://www.rahvaraamat.ee/p/hingamise-kiige/31163/et?isbn=9789985026366> (20.04.2014).

Reiß, Katharina, Vermeer, Hans J. (1984). Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie. Tübingen: Niemeyer.

Saluäär, Hille (2008). Mis on tõlkepõhine tekstianalüüs ja mis kasu on sellest eesti õigustõlkijal. Kättesaadav: <http://www.just.ee/33353> (28.03.2014).

Stolze, Radegundis (2005). Übersetzungstheorien. Eine Einführung. Tübingen: Narr Verlag.

Sõnavara. Leksikoloogia. EKK=Eesti Keele Käsiraamat. Kättesaadav:

<http://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?p=6&p1=3> (25.03.2014).

Teubert, Wolfgang (1998). Korpus und Neologie. – Neologie und Korpus. Toim. Wolfgang Teubert. Tübingen: Narr Verlag, lk 129–170.

Velsker, Eva (2010). Leksikaliseerumine keelemuutuses. *Keel ja Kirjandus*, lk 521–536.

Kättesaadav: <http://keeljakirjandus.eki.ee/521-536.pdf> (20.05.2014).

Väljataga, Märt (2008). Tõlkimise teooriast ja praktikast. – *Sirp* nr 45. Tallinn: Kultuurileht.

Kättesaadav:

http://www.sirp.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=7757:tolkimise-teooriast-ja-praktikast&catid=9:sotsiaalia&Itemid=13&issue=3230 (28.03.2014).

Õim, Asta (2002). Metafoor ja juurikad. – *Oma Keel*, nr 2. Kättesaadav:

http://www.emakeeleselts.ee/omakeel/2002_2/Oim.pdf (02.03. 2014).

Zusammenfassung

Die vorliegende Magisterarbeit trägt den Titel *Okkasionalismen in Herta Müllers Roman „Atemschaukel“ und in dessen estnischer Übersetzung „Hingamise kiige“*. Die Arbeit besteht aus zwei Teilen.

Der erste Teil bietet eine theoretische Grundlage für die Analyse der Ad-hoc-Bildungen. Dieser Abschnitt beinhaltet unter anderem die Definition von Okkasionalismen und die Erklärung ihrer Eigenschaften und Funktionen. Zudem wird die Abgrenzung zwischen Wortschöpfung und Wortbildung, Okkasionalismen, Neologismen, usuellen Wörtern und lexikalisierten Wörtern dargestellt.

Im zweiten, empirischen Teil werden die Ergebnisse einer vergleichenden Analyse des Korpus von in den Büchern auftretenden Okkasionalismen zusammengefasst und anhand der Beispiele erläutert. Im Korpus werden kontextabhängige und -unabhängige Okkasionalismen unterschieden, wobei das Hauptaugenmerk auf die kontextabhängigen Okkasionalismen gerichtet wird, deren Deutungsmöglichkeiten am interessantesten sind.

Die Arbeit hat zum Hauptziel, die morphosemantische Struktur, Funktion und Äquivalenz der vom Kontext abhängigen Okkasionalismen zu untersuchen. Außerdem scheint es wichtig, der in der estnischen Sprachwissenschaft bisher vernachlässigten Forschung der Okkasionalismen neue Impulse zu geben.

Herta Müllers „Atemschaukel“ und die estnische Übersetzung „Hingamise kiige“ bieten mit ihrem reichhaltigen Wortschatz eine hervorragende Ausgangsbasis für sprachwissenschaftliche Forschungen. Obwohl der Roman „Atemschaukel“ sich sprachlich als äußerst anspruchsvoll erweist, ist es Tiiu Relve insgesamt gelungen, den tieferen, unter anderem durch Okkasionalismen vermittelten Sinn von „Atemschaukel“ in die estnische Fassung zu übertragen.

Letztendlich ist die Sprache dank Okkasionalismen vielfältiger, interessanter und bietet ohne Kontext mehrere Interpretationsmöglichkeiten. Ob die Gelegenheitsbildungen eventuell im allgemeinen Wortschatz einen festen Platz einnehmen, hängt davon ab, inwieweit sie bestimmte lexikalische Lücken füllen können.

Märkused:

- 1) tabelis 1 on kursiivis märgitud sõnad, mis on mõlemas keeles juhusõnad
- 2) alla on joonitud sõnad, mille sugu ei ole võimalik määrata

Tabel 1

Saksakeelsed juhusõnad ja nende eestikeelne tõlge

GER	EST
Atemschaukel, die, pealkiri	hingamise kiige, pealkiri
Achsellaus, die, lk 197	kaenlaaluste täi, lk 155
<i>Albatrosknöpfe, die, lk 22</i>	<i>albatrossinööbid, lk 17</i>
<i>Angstwunsch, der, lk 295</i>	<i>hirmusoov, lk 233</i>
<i>Antilopenschuhe, die, lk 240</i>	<i>antiloobikingad, lk 191</i>
<i>Appellkraut, das, lk 26</i>	<i>loenduserohi, lk 20</i>
Appellreihe, die, lk 104	loendusrida, lk 80
Appellzeit, die, lk 104	loenduse aeg, lk 80
<i>Appellfetzen, der, lk 180</i>	<i>loendushilp, lk 141</i>
<i>Atemfetzen, der, lk 285</i>	<i>hingeõhuräbal, lk 226</i>
<i>Auberginenkiste, die, lk 284</i>	<i>baklažaanikast, lk 225</i>
<i>Ausgelöftheit, die, lk 295</i>	<i>tühjaksurgitsetus, lk 234</i>
Bakelitkamm, der, lk 32	(kammid) bakeliidist, lk 24
Balamuk, lk 28	balamuk, lk 22
<i>Balladengut, das, lk 55</i>	<i>ballaadivaramu, lk 42</i>
Ballettki, die, lk 209	balletkid, lk 164
<i>Barackenbett, das, lk 95</i>	<i>barakivoodi, lk 74</i>
Baumwolltransfer, der, lk 251	puuvilla kohaletimetamine, lk 200
Baustellenbefehl, der, lk 195	ehitusplatsi käsk, lk 154
Baustellenrede, die, lk 258	ehitusplatsi(-l) kõne, lk 206
Baustellenschwermut, die, lk 38	ehitusplatsi raskemeelsus, lk 29
Betonkind, das, lk 177	betoonist laps, lk 138
<i>Bewachungslaterne, die, lk 150</i>	<i>valvelatern, lk 118</i>
<i>Blaupausen-Baumeister, der, lk 261</i>	<i>koopiamasin-ehitusmeister, lk 208</i>
<i>Blechkuss, der, lk 229</i>	<i>plekksuudlus, lk 180</i>
<i>blechtief, lk 206</i>	<i>plekkmadal, lk 162</i>
bläulichsteif, lk 56	sinakalt jäik, lk 43
<i>Bohnenauge, die, lk 141</i>	<i>oasilm, lk 110</i>
Brennziegelaufladen, das, lk 82	telliskivide pealelaadimine, lk 63
<i>Brothygiene, die, lk 110</i>	<i>leivahügieen, lk 84</i>
Brotleintuch, das, lk 219	leivalina, lk 172
<i>Brotoffizierin, die, lk 108</i>	<i>leivaohvitser, lk 83</i>
<i>Brotschalter, der, lk 219</i>	<i>leivaluuk, lk 172</i>
<i>Brotschleim, der, lk 113</i>	<i>leivalima, lk 86</i>
Brotstehlen, das, lk 133	leiva varastamine, lk 104
<i>Brottauschen, das, lk 120</i>	<i>leivavahetus, lk 92</i>
Brustlaus, die, lk 197	rinnatäi, lk 155

Carjera, die, lk 127	karjera, lk 99
Dampfkesselschlacke, die, lk 173	aurukatlašlakk, lk 136
daumenklein, lk 162	pöidlapikkune, lk 127
Deportationslokomotive, die, lk 27	küüditamisvedur, lk 21
Dienstrusse, der, lk 117	vene ametimees, lk 89
Diktandoheft, das, lk 281	jooneline vihik, lk 223
Drahtmensch, der, lk 128	traatmees, lk 100
Drahtwald, der, lk 216	traadimets, lk 169
Durcheinanderzucken, das, lk 155	virvarr, lk 122
Durchfallschlacke, die, lk 174	kõhulahtisusšlakk, lk 136
Dörrhaut, die, lk 149	nahakuivus, lk 117
dümmlichtapfer, lk 11	lolljulge, lk 10
dürrgefroren, lk 141	kuivetuks külmunud, lk 110
Eigenbrot, das, lk 120	omaleib, lk 92
Einmal-Pro-Schicht-Schlacke, die, lk 175	üks-kord-vahetuse-jooksul-šlakk, lk 137
Einserbatterie, die, lk 186	üheline patareid, lk 145
Einzeltanne, die, lk 264	üksik nulg, lk 210
Eintropfenzuvielglück, das, lk 68	piisajaguliigapaljuõnne, lk 52
Eisbrokat, der, lk 72	jääbrokaat, lk 55
Eisstickerie, die, lk 265	jäätikand, lk 211
Eiszwirn, der, lk 206	jääniit, lk 162
Eiterblümchen, das, lk 91	mädalilleke, lk 70
Elendsregiment, das, lk 26	viletsuspataljon, lk 20
Entlausungsparade, die, lk 159	täitapuparaad, lk 124
Erwartungsmütze, die, lk 251	ootuse müts, lk 201
Esswort, das, lk 157	söögisõna, lk 123
Etagensarg, der, lk 72	narikirst, lk 55
Faumrolle, die, lk 118	vahukoorerull, lk 90
Fetzenband, das, lk 252	räbaldunud (sentimeetri-)pael, lk 201
Fetzenknäuel, das, lk 124	räbalapundar, lk 96
Fetzenwasser, das, lk 225	räbalavesi, lk 178
fingerschmal, lk 242	sõrmekitsune, lk 193
fingerzitrig, lk 247	sõrmiväristav, lk 198
Flaschenlocken, die, lk 44	ripplokid, lk 34
Fluchtwort, das, lk 184	põgenemissõna, lk 144
Fransengewirr, das, lk 72	narmavirvarr, lk 55
Fußwickeltuch, das, lk 76	jalarätt, lk 58
Fünffttausch, der, lk 120	viies vahetamine, lk 92
Gaumenhunger, der, lk 31	suulaenälg, lk 24
Gebirgskartoffeln, die, lk 88	mägede kartulid, lk 68
Gebirgspfirsisch, der, lk 175	mäestikuvirsik, lk 137
gelbsüß, lk 88	kollakasmagus, lk 68
Gesichtserfrierung, die, lk 150	näo külmumine, lk 117
giftbleich, lk 185	mürkkahvatu, lk 145
Gipsmensch, der, lk 274	kipsinimene, lk 217
glasdünn, lk 115	klaasõhuke, lk 88
Glasrettich, der, lk 206	klaasredis, lk 162
glassirrend, lk 95	läbilõikav, lk 73
glitzrigweiß, lk 20	kiiskavvalge, lk 16
Glockenschnittmantel, der, lk 17	kellukalõikeline mantel, lk 14
Gluthälfte, die, lk 74	lõõsapool, lk 56
Glutüberschwemmung, die, lk 174	ülevoolav lõõsk, lk 137
Gnadenzwinger, der, lk 295	armusundija, lk 234
gnädigblass, lk 225	alandlikkahvatu, lk 178
Grammophonkistchen, das, lk 17	grammofonikast, lk 14

<i>Grasseele, die, lk 163</i>	<i>rohuhing, lk 127</i>
<i>grauzählig, lk 264</i>	<i>hallihambuline, lk 210</i>
<i>Greisenfeld, das, lk 184</i>	<i>raugapõld, lk 144</i>
<i>Gruppentanne, die, lk 264</i>	<i>rühmanulg, lk 210</i>
<i>grünzählig, lk 159</i>	<i>rohehambuline, lk 125</i>
<i>haarnetzig, lk 206</i>	<i>karvavõrguline, lk 162</i>
<i>Halslaus, die, lk 197</i>	<i>kaelatai, lk 155</i>
<i>Halstuchende, das, lk 78</i>	<i>kaelarätiku ots, lk 59</i>
<i>halsverdreht, lk 247</i>	<i>väänatudkaelne, lk 198</i>
<i>Hasenfellklappe, die, lk 230</i>	<i>jänesenahkne taskuklapp, lk 183</i>
<i>Hasoweh, die, lk 124</i>	<i>haazovee, lk 96</i>
<i>Hausiertuch, das, lk 76</i>	<i>harjuskirätt, lk 58</i>
<i>hautblass, lk 127</i>	<i>nahakahvatu, lk 100</i>
<i>Hautundknochenleute, die, lk 212</i>	<i>nahajaluu inimesed, lk 166</i>
<i>Hautundknochenzeit, die, lk 96</i>	<i>nahajaluuvaeg, lk 74</i>
<i>heimatsatt, lk 266</i>	<i>koduküllane, lk 211</i>
<i>Heimwehlied, das, lk 203</i>	<i>koduigatsuslaul, lk 159</i>
<i>Heimwehlosigkeit, die, lk 190</i>	<i>koduigatsusetus, lk 149</i>
<i>Heimwehpaar, das, lk 243</i>	<i>koduigatsuspaar, lk 194</i>
<i>hellgeflochten, lk 288</i>	<i>hele punutud, lk 228</i>
<i>Himmeldeckel, der, lk 72</i>	<i>taevakaas, lk 55</i>
<i>hinunterschuppen, lk 128</i>	<i>allapoole kühveldama, lk 100</i>
<i>Hochzeitsflügel, die, lk 176</i>	<i>pulmatiivad, lk 138</i>
<i>Hoflautsprecher, der, lk 97</i>	<i>hoovi valjuhääldi, lk 75</i>
<i>hofleer, lk 88</i>	<i>hoovitühi, lk 67</i>
<i>hungerblind, lk 47</i>	<i>näljapime, lk 36</i>
<i>Hungerengel, der, lk 14</i>	<i>näljaingel, lk 12</i>
<i>Hungerpelz, der, lk 121</i>	<i>näljakarv, lk 93</i>
<i>Hungerstille, die, lk 205</i>	<i>näljavaigistus, lk 161</i>
<i>Hungerwort, das, lk 157</i>	<i>näljasõna, lk 123</i>
<i>Jama, die, lk 96</i>	<i>jama, lk 74</i>
<i>Jeden-Tag-Schlacke, die, lk 173</i>	<i>igapäevašlakk, lk 136</i>
<i>Kalkfrau, die, lk 42</i>	<i>lubjanaine, lk 32</i>
<i>Kantinersamstag, der, lk 145</i>	<i>sööklalaupäev, lk 114</i>
<i>Kartoffelmensch, der, lk 199</i>	<i>kartuliinimene, lk 151</i>
<i>Kartoffelschalenband, das, lk 89</i>	<i>kartulikoorepael, lk 68</i>
<i>Kassenloge, die, lk 286</i>	<i>kassalož, lk 227</i>
<i>katzeneilig, lk 95</i>	<i>kassikiirune, lk 74</i>
<i>Kellerbank, die, lk 216</i>	<i>keldripink, lk 170</i>
<i>Kellerkompagnon, der, lk 179</i>	<i>keldrikaaslane, lk 140</i>
<i>Kellerkumpen, der, lk 193</i>	<i>keldrikaaslane, lk 151</i>
<i>Kellersache, die, lk 204</i>	<i>keldriasi, lk 160</i>
<i>Kellerschlacke, die, lk 173</i>	<i>keldrišlakk, lk 136</i>
<i>Kilometerlied, das, lk 19</i>	<i>kilomeetrilaul, lk 15</i>
<i>kindjung, lk 95</i>	<i>nolknoor, lk 74</i>
<i>Klaxons, die, lk 87</i>	<i>klaksonid, lk 67</i>
<i>Kleinstadtgiebeln, die, lk 186</i>	<i>väkelinna viilkatused, lk 146</i>
<i>Knochenweiblein, das, lk 159</i>	<i>kondieideke, lk 124</i>
<i>Kohlebladen, das, lk 82</i>	<i>sõe mahalaadimine, lk 63</i>
<i>Kohlefluch, der, lk 195</i>	<i>sõesõim, lk 154</i>
<i>Kopfglück, das, lk 245</i>	<i>peaõnn, lk 196</i>
<i>Kosakenkappe, die, lk 141</i>	<i>kasakamüts, lk 110</i>
<i>krankhungrig, lk 24</i>	<i>haigenäljane, lk 19</i>
<i>Krepiertube, die, lk 147</i>	<i>kärvamistuba, lk 116</i>
<i>Krüppelturnen, das, lk 54</i>	<i>santide võimlemine, lk 42</i>

<i>Kuckucksmechanismus, der, lk 98</i>	<i>käomehhanism, lk 76</i>
<i>Kurzgrashügel, die, lk 8</i>	<i>Murukünkad, lk 8</i>
<i>käfergroß, lk 238</i>	<i>mardikasuurune, lk 189</i>
<i>Käuzchenstimme, die, lk 55</i>	<i>kakuhääl, lk 42</i>
<i>Lagerglück, das, lk 248</i>	<i>laagriõnn, lk 196</i>
<i>Lagerkorso, der, lk 29</i>	<i>laagrikorso, lk 22</i>
<i>Lagermode, die, lk 250</i>	<i>laagrimood, lk 201</i>
<i>Lagerveteran, der, lk 238</i>	<i>laagriveteran, lk 189</i>
<i>Larvenklumpen, der, lk 155</i>	<i>nukukämp, lk 122</i>
<i>Lastautokompagnon, der, lk 43</i>	<i>veoautokaaslane, lk 33</i>
<i>Lautsprecherhyme, die, lk 99</i>	<i>valjuhääldi hümn, lk 76</i>
<i>Lebensgamasche, die, lk 142</i>	<i>elusääris, lk 111</i>
<i>lederschlig, lk 88</i>	<i>nahkse koorega, lk 68</i>
<i>Lichtanfang, der, lk 26</i>	<i>varavalge, lk 20</i>
<i>Lichtende, das, lk 26</i>	<i>õhtupime, lk 20</i>
<i>Luftbaracke, die, lk 79</i>	<i>õhubarakk, lk 60</i>
<i>länglichgrün, lk 141</i>	<i>piklikrohekas, lk 110</i>
<i>Maiglöckchenbrosche, die, lk 250</i>	<i>piibelehepross, lk 200</i>
<i>Mannesmann-Vorkriegsrohr, das, lk 93</i>	<i>ennesõjaaegne [...] Mannesmanni toru, lk 72</i>
<i>Marka-K-Kohle, die, lk 124</i>	<i>MARKA-K-SÜSI, lk 96</i>
<i>Meldekrautessen, das, lk 24</i>	<i>maltsasöömine, lk 19</i>
<i>Meldekrautkochen, das, lk 26</i>	<i>maltsakeetmine, lk 20</i>
<i>Meldekrautkopfkissentuch, das, lk 76</i>	<i>maltsakorjamisrätt, lk 58</i>
<i>Meldekrautsuppe, die, lk 181</i>	<i>maltsasupp, lk 142</i>
<i>menschenversessen, lk 206</i>	<i>inimmaias, lk 162</i>
<i>Moika, die, lk 123</i>	<i>moika, lk 95</i>
<i>Molina, die, lk 123</i>	<i>molina, lk 95</i>
<i>Mukosereaktion, die, lk 165</i>	<i>limaskesta reaktsioon, lk 129</i>
<i>Mundglück, das, lk 245</i>	<i>suuõnn, lk 196</i>
<i>Mörteltragen, das, lk 261</i>	<i>mördikandmine, lk 208</i>
<i>Nachabendappellwort, das, lk 26</i>	<i>loendusejärgne sõna, lk 20</i>
<i>Nachappellkraut, das, lk 26</i>	<i>loendusejärgne rohi, lk 21</i>
<i>Nachtdisziplin, die, lk 98</i>	<i>öörežiim, lk 76</i>
<i>Nachtgestank, der, lk 52</i>	<i>ööhais, lk 40</i>
<i>Nachtkoffersache, die, lk 33</i>	<i>öökohvriasi, lk 25</i>
<i>Nachtscheppern, das, lk 99</i>	<i>ööragin, lk 76</i>
<i>Nachtstimme, die, lk 199</i>	<i>öine sopranihääl, lk 156</i>
<i>Nachttanz, der, lk 244</i>	<i>öine tantsimine, lk 194</i>
<i>Nachtweichsel, die, lk 63</i>	<i>öökirss, lk 48</i>
<i>Nackenlaus, die, lk 197</i>	<i>kuklatäi, lk 155</i>
<i>Nadelfell, das, lk 99</i>	<i>okkakasukas, lk 77</i>
<i>Naphtalinbrunnen, der, lk 186</i>	<i>naftaliinikaev, lk 146</i>
<i>nassäugig, lk 247</i>	<i>märjasilmne, lk 198</i>
<i>Nichtrührer, der, lk 264</i>	<i>mitteliigutaja, lk 210</i>
<i>Nullermaschine, die, lk 234</i>	<i>(juuksed) nulliga (maha), lk 186</i>
<i>Nullerschere, die, lk 91</i>	<i>nulliga paljaks ajamine, lk 70</i>
<i>Oberliebhaber, der, lk 56</i>	<i>ülemarmastaja, lk 43</i>
<i>Obskurantjism, lk 161</i>	<i>obskurantizm, lk 126</i>
<i>Offizierskipfel, das, lk 89</i>	<i>ohvitseri sarvesai, lk 68</i>
<i>Organzapelerine, die, lk 164</i>	<i>organzapeleriin, lk 128</i>
<i>Ozalidblaupausen-Baumeister, der, lk 261</i>	<i>Ozalid-kopeerimise ehitusmeister, lk 208</i>
<i>Parabolturm, der, lk 187</i>	<i>parabooltorn, lk 146</i>
<i>pestwarm, lk 21</i>	<i>katkusoe, lk 17</i>
<i>Pflichtschlaf, der, lk 204</i>	<i>kohustuslik uni, lk 160</i>
<i>plüschmöbelig, lk 206</i>	<i>plüüsmööbliline, lk 162</i>

<i>Postliste, die, lk 212</i>	<i>postinimekiri, lk 166</i>
<i>Privatfuhre, die, lk 62</i>	<i>isiklik vedu, lk 47/erasõit, lk 99</i>
<i>Pufoaika, die, lk 51</i>	<i>puhvaika, lk 39</i>
<i>Pufoaika-Hose, die, lk 51</i>	<i>puhvaikapüksid, lk 39</i>
<i>Pufoaika-Jacke, die, lk 51</i>	<i>puhvaikajakk, lk 39/puhvaikakuub, lk 73</i>
<i>Pufoaika-Montur, die, lk 172</i>	<i>puhvaikamunder, lk 135</i>
<i>Pufoaika-Mütze, die, lk 51</i>	<i>puhvaikamüts, lk 39</i>
<i>Pufoiaka-Anzug, der, lk 208</i>	<i>puhvaikaülikond, lk 163</i>
<i>Quarzhaut, die, lk 275</i>	<i>kvartsnahk, lk 218</i>
<i>Quittenpelz, der, lk 288</i>	<i>küdoonia karvaudemed, lk 228</i>
<i>Reihentanne, die, lk 264</i>	<i>rivinulg, lk 210</i>
<i>Rendezvous-Sommer, der lk 9</i>	<i>randevuusuvi, lk 9</i>
<i>Rettungstausch, der, lk 249</i>	<i>päästmisvahetus, lk 199</i>
<i>Ripsunterhose, die, lk 13</i>	<i>ripsaluspüksid, lk 11</i>
<i>Rispenkette, die, lk 24</i>	<i>pööriskee, lk 24/rippkee, lk 19</i>
<i>Rot-Kreuz-Postkarte, die, lk 211</i>	<i>Punase Risti postkaart, lk 165</i>
<i>Rubaschka-Kragen, der, lk 51</i>	<i>rubašakrae, lk 39</i>
<i>Röhrendickicht, das, lk 186</i>	<i>torutihnik, lk 146</i>
<i>SAURIER-Bus, der, lk 290</i>	<i>SAURUSE buss, lk 230</i>
<i>Schamottbröseln, die, lk 206</i>	<i>šamotipuru, lk 162</i>
<i>Schaufelnmüssen, das, lk 86</i>	<i>kühveldamise kohustus, lk 66</i>
<i>Schaufelnwollen, das, lk 86</i>	<i>kühveldamise soov, lk 66</i>
<i>Schicksalsberuf, der, lk 261</i>	<i>saatuseamet, lk 208</i>
<i>Schiefmäuligkeit, die, lk 110</i>	<i>viltusuulus, lk 84</i>
<i>Schimmimütze, die, lk 251</i>	<i>simmimüts, lk 200</i>
<i>Schlackearbeiter, der, lk 227</i>	<i>šlakitööline, lk 180</i>
<i>Schlackekeller, der, lk 43</i>	<i>šlakikelder, lk 33</i>
<i>Schlackoblock, der, lk 154</i>	<i>šlakoblok, lk 121</i>
<i>Schlackoblockareal, das, lk 123</i>	<i>šlakoblok-kivide ala, lk 95</i>
<i>Schlackoblock-Schicht, die, lk 154</i>	<i>šlakoblokikiht, lk 121</i>
<i>Schlackoblockstein, der, lk 153</i>	<i>šlakoblok-kivi, lk 120</i>
<i>Schlackoblockziegel, der, lk 261</i>	<i>šlakoblok-kivi, lk 208</i>
<i>Schleimauswerfen, das, lk 30</i>	<i>vaste puudub, lk 23</i>
<i>Schläfenareal, das, lk 294</i>	<i>oimupiirkond, lk 233</i>
<i>Schlüpf schnalle (aus zwei Metallringen), die, lk 252</i>	<i>kahest teineteise sisse libistatavast metallrõngast pannal, lk 201</i>
<i>schmutzlila, lk 107</i>	<i>märdunudlilla, lk 82</i>
<i>Schneehof, der, lk 213</i>	<i>laagrihoov, lk 166</i>
<i>Schneeverrat, der, lk 18</i>	<i>reeturlumi, lk 15</i>
<i>schneeverwischt, lk 264</i>	<i>lumme sadanud, lk 210</i>
<i>schneidigsüß, lk 251</i>	<i>käremagus, lk 201</i>
<i>Schreckensgeknöch, lk 19</i>	<i>rootsik, lk 16</i>
<i>Schweigebrett, das, lk 214</i>	<i>vaikimispink, lk 169</i>
<i>Schweinefleischkonservenfabrikant, der, lk 170</i>	<i>sealihakonservivabrikant, lk 133</i>
<i>Schönheitssand, der, lk 127</i>	<i>iluliiv, lk 99</i>
<i>Seerosenbrosche, die lk 250</i>	<i>vesiroosipross, lk 200</i>
<i>Sehnsuchtsneid, der, lk 295</i>	<i>igatsuskadedus, lk 234</i>
<i>selbstvergeuderisch, lk 39</i>	<i>ennast raiskav, lk 29</i>
<i>silvestermüd, lk 72</i>	<i>peoväsinud, lk 55</i>
<i>Sommeraprikose, die, lk 175</i>	<i>(hilis-)suvine aprikoos, lk 137</i>
<i>Sommerpaloma, die, lk 244</i>	<i>suve-Paloma, lk 194</i>
<i>Sommerwatte, die, lk 87</i>	<i>suvevatt, lk 67</i>
<i>sopranhoch, lk 199</i>	<i>sopranihääl, lk 156/soprankõrge, lk 162</i>
<i>Steinkohleschnaps, der, lk 43</i>	<i>kivisõeviin, lk 33</i>
<i>Steppdeckenanzug (mit Längswülsten), der, lk 51</i>	<i>pikkupidi tepitud, lk 39</i>
<i>stinkiggelb, lk 67</i>	<i>haisevkollane, lk 51</i>

stracksdünn, lk 79	pliatspeenike, lk 60
Zahnfleischschruppfen, das, lk 149	parodontiit, lk 117
Zahnkammnadelscherenspiegelbürste, die, lk 34	piikammnõelakääripeegelhari, lk 26
Zehenbiegung, die, lk 153	varvaste kõverdamine, lk 120
Zementausladen, das, lk 48	tsemendi väljalaadimine, lk 37
Zementdieb, der, lk 37	tsemendivaras, lk 28
Zementfalte, die, lk 206	tsemendivolt, lk 162
zementkrank, lk 121	tsemendihaige, lk 92
zementsackbraun (kariert), lk 252	tsemendikotiruuduline, lk 202
Zementtag, der, lk 46	tsemenditaigen, lk 36
Zementwächter, der, lk 37	tsemendivalvur, lk 28
Zentimeterstrichlein, das, lk 252	sentimeetripael, lk 201
Ziegelaufladen, das, lk 82	telliste pealelaadimine, lk 63
Zwangsaufbau, der, lk 183	sundülesehitus, lk 143
Zweittausch, der, lk 120	teist korda vahetamine, lk 92
Zwirnbein, das, lk 155	niitjalg, lk 121
Zwirnlabyrinth, das, lk 274	niidilabürint, lk 217
Tagschichtschlacke, die, lk 173	päevajaõovahetusšlakk, lk 136
Nachtschichtschlacke, die, lk 173	päevajaõovahetusšlakk, lk 136
taktversessen, lk 247	taktist hullunud, lk 198
Tannenpaar, das, lk 264	nulupaar, lk 210
Tannenwolle, die, lk 221	nuluvill, lk 174
tauschkrank, lk 121	(leiva-)vahetusest haigeks jääma, lk 92
Totenäffchengesicht, das, lk 149	surma-ahvikese nägu, lk 117
traurigmüde, lk 172	kurbväsinud, lk 135
Trockenreihe, die, lk 153	kuivamisrida, lk 120
Tropfsteinservice, das, lk 177	tilkekiviserviis, lk 138
Türkenpantoffel, der, lk 162	türgi tuhvel, lk 127
Unterliebhaber, der, lk 56	alamarmastaja, lk 43
Unteroberagnachtsommerundwinterhemd, das, lk 51	aluspealispäevaõösuvetalvesärk, lk 39
Wachsschramme, die, lk 129	vahakriim, lk 101
Walzeranwandlung, die, lk 84	valsihoog, lk 65
Wangenbrot, das, lk 120	põseleib, lk 92
Wangendelle, die, lk 121	põsesarn, lk 93
Wangenlocke, die, lk 145	põselokike, lk 114
Wasserstrick, der, lk 279	veenöör, lk 221
Watterüstung, die, lk 250	vatiülikond, lk 200
Wegrandwort, das, lk 26	teeääresõna, lk 20
weißfransig, lk 166	valgenarmaline, lk 129
Viehwagonblues, der, lk 19	loomavagunibluus, lk 15
Vierttausch, der, lk 120	neljas vahetamine, lk 92
Winterpaloma, die, lk 243	talve-Paloma, lk 194
Vogelschwanzfrisur, die, lk 255	linnusabasoeng, lk 204
Wollstoffkostüm, das, lk 44	villasest kangast kostüüm, lk 34
Vorkriegsdame, die, lk 290	ennesõjaaegne daam, lk 229
Vorkriegskunstdünger, der, lk 187	ennesõjaaegne kunstväetis, lk 146
Vorkriegswolle, die, lk 107	ennesõjaaegne [...] vill, lk 82
Vororthof, der, lk 61	äärelinna hoov, lk 46
Wortgeruch, der, lk 191	sõnalõhn, lk 149
Überlebenskreisel, der, lk 294	ellujäämisvurr, lk 233

Tabel 2

Juhusõnad eestikeelses tõlkes ja neile vastavad keelendid originaalis

<u>EST</u>	<u>GER</u>
(punase- ja) valgeträhniline, lk 210	rotweiß gesprenkelt, lk 264
[krussis] juustepärg, lk 78	Kranz aus Kräuselhaaren, lk 101
ajapiisk, lk 223	ein Tropfen Zeit, lk 281
akaatsiametsariba, lk 152	Akazienwald, der, lk 194
aknakõrgusel, lk 217	in Fensterhöhe, lk 274
aknapadi, lk 163	Fensterkissen, das, lk 208
akordioniribid, lk 193	die Rippen des Akordeons, lk 242
alandlikkahvatu, lk 178	gnädigblass, lk 225
albatrossinööbid, lk 17	Albatrosknöpfe, die, lk 22
aluspealispäevaõusuvelalvesärk, lk 39	Unteroberbtaghnachtsommerundwinterhemd, das, lk 51
antiloobikingad, lk 191	Antilopenshuhe, die, lk 240
antratsiitsöekamakak, lk 58	Stück Anthrazitkohle, lk 76
armusundija, lk 234	Gnadenzwinger, der, lk 295
asenduslaps, lk 218	Ersatzkind, das, lk 276
asendusvend, lk 166	Ersatzbruder, der, lk 211
asfaldijäänused, lk 46	Asphaltreste, die, lk 61
asisugu, lk 124	sächlich, lk 158
aurukatlašlakk, lk 136	Dampfkesselschlacke, die, lk 173
autokastiluuk, lk 64	Bordwand des Autos, lk 83
autokummitükk, lk 164	Gummistück [...] von einem Autoreifen, lk 209
baklažaanikast, lk 225	Auberginenkiste, die, lk 285
ballaadivaramu, lk 42	Balladengut, das, lk 55
barakiaken, lk 159	Barackenfenster, das, lk 202
barakilaud, lk 174	Tisch in der Baracke, lk 221
barakinari, lk 55	Bettgestell der Baracke, lk 72
barakipimedus, lk 129	Dunkle der Baracke, lk 165
barakiuks, lk 118	Barackentür, die, lk 151
barakivoodi, lk 74	Barackenbett, das, lk 95
basseinimine, lk 129	ins Bassin steigen, lk 165
betonispetsialist, lk 225	Betonfachmann, der, lk 284
betonitrummel, lk 120	Betontrommel, die, lk 153
eksmaja(-de värav), lk 72	Exhaustor, der, lk 93
ellujäämisvurr, lk 233	Überlebenskreisel, der, lk 294
elumajatänav, lk 217	Wohnstraße, die, lk 274
elusäaris, lk 111	Lebensgamasche, die, lk 142
eravõimlemistund, lk 42	privater Turnunterricht, lk 54
erkvilgas, lk 29	quicklebendig, lk 39
fajansskahl, lk 188	Fayencekachel, die, lk 236
grammofonikast, lk 14	Grammophonkistchen, das, lk 17
grammofonilehter, lk 207	Grammophontrichter, der, lk 261
haigenäljane, lk 19	krankhungrig, lk 24
haisevkollane, lk 51	stinkiggelb, lk 67
hallihambuline, lk 210	grauzählig, lk 264
harjuskirätt, lk 58	Hausiertuch, das, lk 76
heegeljakk, lk 84	Häkeljacke, die, lk 110
hilisseptember, lk 194	der späte September, lk 244
hingeõhuräbal, lk 226	Atemfetzen, der, lk 285
hirmusoo, lk 233	Angstwunsch, der, lk 295
hobuselõug, lk 84	Pferdekinn, das, lk 109

hobusemökk, lk 82	Pferdelippe, die, lk 107
hommikulumi, lk 172	Morgenschnee, der, lk 219
hoovitühi, lk 67	hofleer, lk 88
härmakristall, lk 138	Rauchreifkristalle, die, lk 176
hästinaelutatud, lk 38	gutgenagelt, lk 49
igapäevašlakk, lk 136	Jeden-Tag-Schlacke, die, lk 173
igatsusealdis, lk 150	empänglich für Sehnsucht, lk 191
igatsuskadedus, lk 234	Sehnsuchtsneid, der, lk 295
iluliiv, lk 99	Schönheitssand, der, lk 127
inimmaias, lk 162	menschenversessen, lk 206
jahutustornipilv, lk 146	Kühlturmwolke, die, lk 187
jahuvalge, lk 206	mehlweiß, lk 258
jalakultuur, lk 42	Fusskultur, die, lk 54
joonestamislaud, lk 234	Reißbrett, das, lk 296
juuresasimik, lk 96	Wurzelwerk, das, lk 124
jänesepajapraad, lk 68	saurer Haase, lk 89
järelkaalumine, lk 84	Nachwiegen, das, lk 110
jääbrokaat, lk 55	Eisbrokat, der, lk 72
jääjuuksed, lk 211	Eishaare, die, lk 265
jäänahk, lk 177	Eishaut, die, lk 224
jääniit, lk 162	Eiszwirn, der, lk 206
jääpool, lk 56	Eishälfte, die, lk 74
jäätikand, lk 211	Eisstickerei, die, lk 265
kaadrinaine, lk 83	Kaderfrau, die, lk 108
kakuhäl, lk 42	Käuzchenstimme, die, lk 55
kalaluukere, lk 81	Fischskelett, das, lk 105
kaltsumähitud, lk 109	mit Fetzen umwickelt, lk 139
kampsunitups, lk 187	Pulloverzipfel, der, lk 234
kangelasorden, lk 189	Heldenorden, der, lk 238
kapsaräbal, lk 126	Krautfetzen, der, lk 161
kartuliinimene, lk 151	Kartoffelmensch, der, lk 192
kartulikoorepael, lk 68	Kartoffelschalenband, das, lk 89
karvakehastus, lk 221	Verpelzung, die, lk 280
karvavõrguline, lk 162	haarnetzig, lk 206
kassaloož, lk 227	Kassenloge, die, lk 286
kassikiirune, lk 74	katzeneilig, lk 95
kastipõrand, lk 64	Kastenboden, der, lk 83
kasukselg, lk 152	Pelzrücken, der, lk 194
katkusoe, lk 17	pestwarm, lk 21
keldriasi, lk 160	Kellersache, die, lk 204
keldrikaaslane, lk 151	Kellerkumpan, der, lk 193/Kellerkompagnon, der, lk 179
keldripink, lk 170	Kellerbank, die, lk 216
keldripäev, lk 133	Tag im Keller, lk 170
keldrisõna, lk 154	Kellerwort, das, lk 195
keldrišlakk, lk 136	Kellerschlacke, die, lk 173
keldrivahetus, lk 202	Schicht [...] unten im Keller, lk 253
keldrivärv, lk 139	Kellerfarbe, die, lk 177
kellaluuk, lk 76	das Türchen des Kuckucks, lk 98
kerjamisrätt, lk 58	Betteltuch, das, lk 76
kevadehe, lk 99	Frühjahrsschmuck, der, lk 127
kiberoheline, lk 68	bittergrün, lk 88
kiiktoolileen, lk 108	die Lehne des Schaukelstuhls, lk 139
kilomeetrilaul, lk 15	Kilometerlied, das, lk 19
kingakreemikarp, lk 144	Schachtel Schuhcreme, die, lk 185
kinnimuigutatud, lk 233	zugemault, lk 295

kipsinimene, lk 217	Gipsmensch, der, lk 274
kipsipasta, lk 56	Gipspaste, die, lk 74
kirburaamat, lk 108	Flohbuch, das, lk 139
kirbutaltsutaja, lk 108	Dompteur, der, lk 139
kitsepoolik, lk 15	eine halbe [...] Ziege, lk 19
kivisöeviin, lk 33	Steinkohleschnaps, der, lk 43
kivisöeviinamürgitus, lk 69	vergiftet mit Steinkohleschnaps, lk 90
klaasjalg, lk 226	Glasfuß, der, lk 286
klaasnahk, lk 77	Glashaut, die, lk 100
klaasnarmas, lk 221	Glasfranse, die, lk 279
klaasredis, lk 162	Glasrettich, der, lk 206
klaassinine, lk 68	glasblau, lk 88
klaasõhuke, lk 88	glasdünn, lk 115
klaksonid, lk 67	Klaxons, die, lk 87
koduigatsusehaige, lk 15	heimwehkrank, lk 19
koduigatsusetus, lk 149	Heimwehlosigkeit, die, lk 190
koduigatsuslaul, lk 159	Heimwehlied, das, lk 203
koduigatsuspaar, lk 194	Heimwehpaar, das, lk 243
koduküllane, lk 211	heimatsatt, lk 266
kogumislaager, lk 223	Auffanglager, das, lk 282
kohalviibimistõenäosus, lk 170	Aufenthaltswahrscheinlichkeit, die, lk 216
kohvriasi, lk 125	Koffersache, die, lk 159
koitõrjekuul, lk 144	Mottenkugel, die, lk 184
koksituli, lk 181	Koksfeuer, das, lk 228
kollakasmagus, lk 68	gelbsüß, lk 88
kolmehõlmine, lk 226	dreifingrig gezackt, lk 285
kolmemaanurk, lk 22	Dreiländereck, das, lk 28
kompsuhunnik, lk 13	Gepäckhaufen, der, lk 15
kompevkiosakond, lk 146	Bonbonabteilung, die, lk 187
kondieideke, lk 124	Knochenweiblein, das, lk 159
kondimehike, lk 124	Knochenmännlein, das, lk 159
konveierlinditükk, lk 164	Gummistücke vom Förderband, lk 209
koopiamasin-ehitusmeister, lk 208	Blaupausen-Baumeister, der, lk 261
kooretanuke, lk 187	Sahnehäubchen, das, lk 235
kreemilõik, lk 90	Cremeschnitte, die, lk 118
kuivamisplats, lk 120	Trockenareal, das, lk 153
kuivamisrida, lk 120	Trockenreihe, die, lk 153
kurbväsinud, lk 135	traurigmüde, lk 172
kuumaõhukamber, lk 187	Heißluftkammer, die, lk 235
kuusirbimadonna, lk 88	Mondsichelmadonna, die, lk 115
kvartsnahk, lk 218	Quarzhaut, die, lk 275
kõhulahtisusšlakk, lk 136	Durchfallschlacke, die, lk 174
kõrvalkaubitseja, lk 109	der Händler daneben, lk 139
kõrvaserv, lk 212	Ohrenrand, der, lk 266
kõõritamistaoline, lk 141	etwas vom Schielen haben, lk 141
käelabajagu, lk 39	Handbreit, die, lk 50
käelabapikkune, lk 106	handlang geschnitten, lk 137
käeseljakarvad, lk 114	Härchen auf den Händen, lk 146
käomehhanism, lk 76	Kuckucksmechanismus, der, lk 98
käremagus, lk 201	schneidigsüß, lk 251
kärntald, lk 203	Kreppsohle, die, 255
kärvamistuba, lk 116	Krepierstube, die, lk 147
küüditamisvedur, lk 21	Deportationslokomotive, die, lk 27
laagriemed, lk 25	die Gegenstände aus dem Lager, lk 33
laagrihoov, lk 45	Lagerhof, der, lk 59

laagriinimesed, lk 204	Lagerleute, die, lk 255
laagrijuhatus, lk 35	Lagerleitung, die, lk 46
laagrikerjus, lk 44	Bettler aus dem Lager, lk 58
laagrikodu, lk 26	ins Lager heimholen, lk 34
laagrikorso, lk 22	Lagerkorso, der, lk 29
laagrikorsopink, lk 203	Bank auf dem Lagerkorso, lk 254
laagrikultuur, lk 84	Lagerkultur, die, lk 110
laagrimaailm, lk 117	Lager ist eine [...] Welt, lk 149
laagrimeie, lk 209	Lager-Wir, das, lk 263
laagrimood, lk 201	Lagermode, die, lk 251
laagrimüür, lk 55	Lagermauer, die, lk 72
laagrinaine, lk 72	Lagerfrau, die, lk 93
laagrinurk, lk 23	Lagerwinkel, der, lk 30
laagriiietus, lk 39	Lagerkleidung, die, lk 50
laagritänav, lk 54	Lagerstraße, die, lk 71
laagriveteran, lk 189	Lagerveteran, der, lk 238
laagriõnn, lk 196	Lagerglück, das, lk 245
labidaots, lk 100	Schaufelspitze, die, lk 128
labidatõste, lk 199	Schaufelhub, der, lk 249
labidaviibus, lk 135	Schaufelschwung, der, lk 173
lamedakõhuline, lk 125	flachbauchig, lk 160
lavendliaur, lk 187	Lavendeldampf, der, lk 235
leedripuhmas, lk 8	Holundergestrüpp, das, lk 8
leivaasi, lk 87	die Sache mit dem Brot, lk 114
leivahügieen, lk 84	Brothygiene, die, lk 110
leivakaal, lk 93	Brotwaage, die, lk 121
leivakohus, lk 87	Brotgericht, das, lk 114
leivakuul, lk 106	Brotkugel, die, lk 137
leivakäru, lk 35	Brotkarre, die, lk 45
leivalima, lk 86	Brotschleim, der, lk 113
leivaluuk, lk 172	Brotschalter, der, lk 219
leivalõks, lk 93	Brotfalle, die, lk 122
leivamees, lk 35	Brotmann, der, lk 45
leivaohvitser, lk 83	Brotoffizierin, die, lk 108
leivavahetamine, lk 92	Brottausch, der, lk 120
leivavahetus, lk 92	Brottauschen, das, lk 120
leivalitsejanna, lk 83	Brotherrin, die, lk 108
leivaõigus, lk 87	Brotgerechtigkeit, die, lk 114
liivabeežiruuduline, lk 202	zandbeige kariert, lk 252
liivanõlv, lk 100	Sandhang, der, lk 128
lingurohi, lk 129	Schießkraut, das, lk 166
linnaääretänav, lk 105	Randstraße, die, lk 135
linnuahel, lk 180	Vogelkette, die, lk 227
linnusabasoeng, lk 204	Vogelschwanzfrisur, die, lk 255
loendusejärgne [sõna/rohi], lk 20	Nachabendappellwort, das/ Nachappellkraut, das, lk 26
loenduserohi, lk 20	Appellkraut, das, lk 26
loendushilp, lk 141	Appellfetzen, der, lk 180
loendusplats, lk 23	Appellplatz, der, lk 30
lolljulge, lk 10	dümmlichtapfer, lk 11
loomavagunibluus, lk 15	Viehwaggonblues, der, lk 19
loomemüür, tagakaas	saksa keeles ei eksisteeri
lubjakamakas, lk 32	Kalkbrocken, der, lk 42
lubjamull, lk 135	Kalkblase, die, lk 172
lubjanaine, lk 32	Kalkfrau, die, lk 42
lubjavanker, lk 116	Kalkwagen, der, lk 147

lumehedus, lk 55	Schneehelle, die, lk 73
lumekatus, lk 60	Schneedach, das, lk 79
lumeöö, lk 188	Schneenacht, die, lk 237
lutikahävitamine, lk 189	Wanzenvertilgung, die, lk 237
lõhnatänav, lk 144	Duftstraße, die, lk 184
lõõsapool, lk 56	Gluthälfte, die, lk 74
lütseumiklass, lk 14	Lyzealklasse, die, lk 17
maagaasisonde, lk 144	Erdgassonde, die, lk 184
maailmapaik, lk 76	Weltgegend, die, lk 98
mahavajutatud, lk 102	niedergewalzt, lk 131
maisisöödajahu, lk 188	Maisschrot, das, lk 236
majanduskahjur lk 28	Wirtschaftsschädling, der, lk 37
maltsakeetmine, lk 20	Meldekrautkochen, das, lk 26
maltsakorjamisrätt, lk 58	Meldekrautkopfkissentuch, das, lk 76
maltsaskäija, lk 20	Meldegänger, der, lk 26
maltsasupp, lk 142	Meldekrautsuppe, die, lk 181
maltsasöömine, lk 19	Meldekrautessen, das, lk 25
mardikasuurune, lk 189	käfergroß, lk 238
MARKA-K-SÜSI, lk 96	MARKA-K-KOHL, die, lk 124
marmorisoon, lk 132	Marmorader, die, lk 169
martsipantrühvel, lk 90	Marzipantrüffel, die, lk 118
meestebarakk, lk 148	Männerbaracke, die, lk 189
messingsilm, lk 219	Messingauge, das, lk 277
metskitsekoot, lk 69	Rehkeule, die, lk 89
minkimisasjad, lk 201	Schminksachen, die, lk 251
mitteliigutaja, lk 210	Nichtührer, der, lk 264
mooruspuukroon, lk 55	die Krone des [...] Maulbeerbaums, lk 72
mustakslakitud, lk 55	schwarzlackiert, lk 72
mädalilleke, lk 70	Eiterblümchen, das, lk 91
mäestikuvirsik, lk 137	Gebirgspfirnsich, der, lk 175
määrdeleib, lk 11	geschmiertes Brot, lk 13
määrduudlilla, lk 82	schmutzlila, lk 107
mördiauk, lk 52	Mörtelgrube, die, lk 68
mördikandmine, lk 208	Mörteltragen, das, lk 261
mördisupp, lk 52	Brühe, die, lk 68
mürkkahvatu, lk 145	giftbleich, lk 185
naftaliiniaur, lk 145	Naphtalindampf, der, lk 186
naftaliinikaev, lk 146	Naphtalinbrunnen, der, lk 186
nahajaluaeg, lk 74	Hautundknochenzeit, die, lk 96
nahakahvatu, lk 100	hautblass, lk 128
nahatriip, lk 219	Hautstreifen, der, lk 277
naistebarakk, lk 89	Frauenbaracke, die, lk 116
narikirst, lk 55	Etagensarg, der, lk 72
naripeats, lk 14	Kopfende der Pritsche, lk 17
narmavirvarr, lk 55	Fransengewirr, das, lk 72
niidilabürint, lk 217	Zwirnlabyrinth, das, lk 274
niuetekõrgune, lk 46	hüfthoch, lk 60
nolknoor, lk 74	kindjung, lk 95
nukukämp, lk 122	Larvenklumpen, der, lk 155
nulukäbikujulised, lk 75	aus eisernen Tannenzapfen, lk 99
nulupaar, lk 210	Tannenpaar, das, lk 264
nuluvill, lk 174	Tannenwolle, die, lk 221
näljaingel, lk 12	Hungerengel, der, lk 14
näljakaja, lk 20	Hungerecho, das, lk 25
näljakarv, lk 93	Hungerpelz, der, lk 121

näljapime, lk 36	hungerblind, lk 47
näljasuu, lk 219	Hungermaul, das, lk 277
näljasõna, lk 123	Hungerwort, das, lk 157
näljavaigistus, lk 161	Hungerstille, die, lk 205
oasilm, lk 110	Bohnenauge, das, lk 141
okkakasukas, lk 77	Nadelfell, das, lk 99
omajaäraelanud, lk 82	ausgedient, lk 107
omaleib, lk 92	Eigenbrot, das, lk 120
organzakleit, lk 130	Organzakleid, das, lk 166
organzapeleriin, lk 128	Organzapelerine, die, lk 164
Ozalid-koopia, lk 208	Ozalidpause, die, lk 261
Ozalid-kopeerimine, lk 208	Ozalidblaupause, die, lk 261
Ozalid-paber, lk 208	Ozalidpapier, das, lk 261
paberlehv, lk 55	Papierschleife, die, lk 72
pahurustõbi, lk 212	Mieselsucht, die, lk 266
papilirida, lk 47	Pappelreihe, die, lk 62
parabooltorn, lk 146	Parabolturn, der, lk 187
pataljoninumber, lk 22	Bataillonsnummer, die, lk 29
peastpudenenud, lk 197	zerkrümmelt, lk 247
peaõmblus, lk 128	Kopfnaht, die, lk 164
peaõnn, lk 196	Kopfglück, das, lk 245
peoväsinud, lk 55	silvestermüd, lk 72
piibelehepross, lk 200	Maioglöckchenbrosche, die, lk 250
piikammnõelakääripeegelhari, lk 26	Zahnkammnadelscherenspiegelbürste, die, lk 34
piisajaguliigapaljuõnne, lk 52	Eintropfenzuvielglück, das, lk 68
piklikrohekas, lk 110	länglichgrün, lk 141
pilusuu, lk 219	Schlitzmaul, das, lk 277
pilvenukk, lk 21	Wolkenecke, die, lk 27
pitsitutt, lk 212	Zipfel [weißer] Spitzenstoff, lk 267
pitsrosett, lk 217	Spitzenrosette, die, lk 274
plekiklõbin, lk 91	Blechgeschepper, das, lk 119
plekk-kirst, lk 43	Blechtruhe, die, lk 56
plekk-kõhuga, lk 137	mit Blechbauch, lk 175
plekkmadal, lk 162	blechtief, lk 206
plekksuudlus, lk 180	Blechkuss, der, lk 227
plüüsmööbliline, lk 162	plüschmöbelig, lk 206
plüüštugitool, lk 146	Plüschsessel, der, lk 187
poolaastakaupa, lk 39	halbjährlich, lk 50
poolvaremed, lk 46	Halbruine, die, lk 60
porijäik, lk 39	dreckstarr, lk 51
portselantoos, lk 160	Porzellandose, die, lk 203
postinimekiri, lk 166	Postliste, die, lk 212
potiomanik, lk 24	Topfbesitzer, der, lk 31
presentkong, lk 12	Plane, die, lk 15
puhvaikajakk, lk 39	Pufoaika-Jacke, die, lk 51
puhvaikakuub, lk 73	Pufoaika-Jacke, die, lk 94
puhvaikamunder, lk 135	Pufoaika-Montur, die, lk 172
puhvaikamüts, lk 39	Pufoaika-Mütze, die, lk 51
puhvaikapüksid, lk 39	Pufoaika-Hose, die, lk 51
puhvaikaülikond, lk 163	Pufoaika-Anzug, der, lk 208
puudeleksikon, lk 56	Baumlexikon, das, lk 74
puuvillakõiejupp, lk 200	Baumwollseil, das, lk 250
põgenemissõna, lk 144	Fluchtwort, das, lk 184
põlvekõver, lk 38	kniesteif, lk 49
põlvevolt, lk 119	Kniefalte, die, lk 151

põseleib, lk 92	Wangenbrot, das, lk 120
põselokike, lk 114	Wangenlocke, die, lk 145
päevajaõvahetusšlakk, lk 136	Tag-und Nachtschichtschlacke, die, lk 173
päevalgusmürgitus, lk 128	Tageslichtvergiftung, die, lk 164
pähklinuudlid, lk 68	Nussnudeln, die, lk 89
pähklirulaad, lk 90	Nussroulade, die, lk 118
päikeselõõsasuvi, lk 40	Glutsommer, der, lk 51
pärastlõunavahetus, lk 159	Nachmittagschicht, die, lk 202
pärilmuttersoomus, lk 170	Perlmuttzuschuppe, die, lk 217
päästmisvahetus, lk 199	Rettungsaustausch, der, lk 249
pööriskee, lk 19	Rispenkette, die, lk 24
pühapäevajahimees, lk 43	Sonntagsjäger, der, lk 55-56
rahvusneljapäev, lk 43	völkische Donnerstag, der, lk 55
randevuusuvi, lk 9	Rendezvous-Sommer, der, lk 9
randevuuvaikimine, lk 10	das Schweigen meiner Rendezvous, lk 11
rannakarbilliiv, lk 135	Muschelsand, der, lk 172
raudkory, lk 208	Eisenkorb, der, lk 261
raugapõld, lk 144	Greisenfeld, das, lk 184
reeturlumi, lk 15	Schneeverrat, der, lk 18
ridadealune, lk 168	unter der Zeile, lk 214
rindepuhkus, lk 43	Fronturlaub, der, lk 56
rinnataskurätt, lk 114	Eintstecktuch, das, lk 145
rippkee, lk 19	Rispenkette, die, lk 25
ripplokid, lk 34	Flaschenlocken, die, lk 44
ripsaluspüksid, lk 11	Ripsunterhose, die, lk 13
rivinulg, lk 210	Reihentanne, die, lk 264
rohehambuline, lk 125	grünzählig, lk 159
rohuhing, lk 127	Grasseele, die, lk 163
roosanahkne, lk 184	rosa gehäutet, lk 231
roosiääris, lk 90	Rosensaum, der, lk 118
roostepärg, lk 162	Rostkranz, der, lk 206
räbalavesi, lk 178	Fetzenwasser, das, lk 225
rätsepahärra [Reusch], lk 33	der Schneider Herr [Reusch], lk 43
rühmanulg, lk 210	Gruppentanne, die, lk 264
saatekonvoi, lk 52	Begleitposten, der, lk 68
saatuseamet, lk 208	Schicksalsberuf, der, lk 261
sajajalgsemäng, lk 50	Tausendfüßlerspiel, das, lk 65
salmiaagiur, lk 208	Salmiakdampf, der, lk 261
salvitomp, lk 129	Klumpen [...] Salbe, lk 165
sarapuupähklikrokett, lk 90	Haselnusskrokette, die, lk 118
sealihakonservivabrikant, lk 133	Schweinefleischkonservenfabrikant, der, lk 170
seapea-pajaroo, lk 68	Kesselfleisch vom Schweinskopf, lk 89
seemnetõlvik, lk 130	Samenkolben, der, lk 166
segulõhn, lk 121	der [...] Geruch der Mischung, lk 155
siidlehvik, lk 212	Seidenfächer, der, lk 267
silmanälg, lk 24	Augenhunger, der, lk 31
simmimüts, lk 200	Schimmimütze, die, lk 251
sirmiavamine, lk 205	Schirmöffnen, das, lk 257
soolanaast, lk 170	Salzplättchen, das, lk 217
stepilaius, lk 16	Steppenbreite, die, lk 20
suhkrumelon, lk 124	Zuckermelone, die, lk 159
suhkrupedinaps, lk 114	Zuckerrübenschnaps, der, lk 145
suhkrupähklid, lk 124	kandierte Nüsse, lk 159
suhkurduma, lk 32	zuckern, lk 42
sundreaktsioon, lk 62	Zugzwang, der, lk 81

sundülesehitus, lk 143	Zwangsaufbau, der, lk 183
suremisruum, lk 163	Sterbezimmer, das, lk 207
surma-ahvike(-se nägu), lk 117	Totenäffchengesicht, das, lk 149
surnuvaht [-i pidama], lk 55	Totenwache [halten], die, lk 72
suuakrobaatika, lk 153	Mundakrobatik, die, lk 195
suulaenälg, 24	Gaumenhunger, der, lk 31
suusaasjad, lk 14	Skizeug, das, lk 17
suusaväljasõit, lk 14	Skiausflug, der, lk 17
suutõblemine, lk 83	Mundzucken, das, lk 108
suuõnn, lk 196	Mundglück, das, lk 245
suve-Paloma, lk 194	Sommerpaloma, die, lk 244
suvevatt, lk 67	Sommerwatte, die, lk 88
svingipartner, lk 76	Swingpartner, der, lk 99
sõjaaumärk, lk 108	Kriegsabzeichen, das, lk 138
sõnalõhn, lk 149	Wortgeruch, der, lk 191
sõrmekitsune, lk 193	fingerschmal, lk 242
sõrmeklapp, lk 161	Fingerklappe, die, lk 205
sõrmiväristav, lk 198	fingerzittig, lk 247
särgiöö, lk 159	Hemdnaht, die, lk 202
säästuleib, lk 116	gesparte Brot, das, lk 148
söpesu, lk 144	Kohlewäsche, die, lk 185
söerätik, lk 59	Kohletuch, das, lk 78
söesõim, lk 154	Kohlefluch, der, lk 195
söveoraudteejaam, lk 223	Kohlenbahnhof, der, lk 281
söögisõna, lk 123	Esswort, das, lk 157
sööklalaupäev, lk 114	Kantinsamstag, der, lk 145
söömissund, lk 68	Esszwang, der, lk 89
südamelaba, lk 64	Herzblatt, das, lk 84
südamelabidas, lk 12	Herzschaufel, die, lk 14
šlakikelder, lk 33	Schlackekeller, der, lk 43
šlakitööline, lk 180	Schlackarbeiter, der, lk 227
šlakoblokikiht, lk 121	Schlackoblock-Schicht, die, lk 154
šlakoblok-kivi, lk 120	Schlackoblockstein, der, lk 153/Schlackoblockziegel, der, lk 261
talve-Paloma, lk 194	Winterpaloma, die, lk 243
tankivanaraud, lk 46	Panzerschrott, der, lk 60
tantsuball, lk 43	Tanzball, der, lk 56
teeääresõna, lk 20	Wegrandwort, das, lk 26
tekstivisand, lk 236	Textentwurf, der, lk 300
tilkekiviserviis, lk 138	Tropfsteinservice, das, lk 177
tolmulehter, lk 221	Staubtrichter, der, lk 279
tolmutänav, lk 199	Staubstraße, die, lk 249
toolinurk, lk 218	Stuhlecke, die, lk 276
tornikõrgune, lk 55	turmhoch, lk 72
torusisemus, lk 73	Innenrohr, das, lk 94
torutihnik, lk 146	Röhrendickicht, das, lk 186
traadimets, lk 169	Drahtwald, der, lk 216
traatmees, lk 100	Drahtmensch, der, lk 128
traatpuuke, lk 174	Drahtbäumchen, das, lk 221
transpordiinimesed, lk 45	Transportleute, die, lk 45
transportrest, lk 136	Transportrost, der, lk 174
tsemendihaige, lk 92	zementkrank, lk 121
tsemendihunnik lk 30	Zementhaufen, der, lk 40
tsemendikotipaber, lk 200	Zementsackpapier, das, lk 251
tsemendikotiruuduline, lk 202	zementsackbraun kariert, lk 252
tsemendinöörid lk 30	Schnüre aus Zement, lk 40

tsemendipaberitükk lk 30	ein Stück von dem [...] Zementsackpapier, lk 41
tsemendivalvur, lk 28	Zementwächter, der, lk 37
tsemendivaras, lk 28	Zementdieb, der, lk 39
tsemendivolt, lk 162	Zementfalte, die, lk 206
tubakakeeduvesi, lk 116	Tabaksud, der, lk 148
tõrvakamakas, lk 124	Teerklumpen, das, lk 159
tõrvaleitsak, lk 162	Teerklumpen, das, lk 159
täihammustusvanik, lk 160	Girlanden aus [...] Läusebissen, lk 203
täiklomp, lk 210	Läuseklumpen, der, lk 264
täitapuparaad, lk 124	Entlausungsparade, die, lk 159
tänavapikkune, lk 146	straßenlang, lk 187
tühjaksurgitsetus, lk 234	Ausgelöffeltheit, die, lk 295
vabrikuhall, lk 176	Fabrikhalle, die, lk 223
vabrikumehed, lk 189	die Männer aus der Fabrik, lk 237
vabrikumüür, lk 55	Fabrikmauer, die, lk 73
vahakriim, lk 101	Wachsschramme, die, lk 129
vahetusmanööver, lk 108	Tauschmanöver, das, lk 138
vaikimislamm, lk 10	Schaafer des Schweigens, lk 11
vaikimispink, lk 169	Schweigeboard, das, lk 215
valespinat, lk 18	falsche Spinat, der, lk 24
valgejäneseomad, lk 93	Die mit dem weißen Hasen, lk 121
valgenarmaline, lk 129	weißfransig, lk 166
valmislips, lk 202	fertige Krawatte, die, lk 252
valsihoo, lk 65	Walzerandwandlung, die, lk 84
valvelatern, lk 118	Bewachungslaterne, die, lk 150
vanarauaosa, lk 143	Schrotteil, das, lk 183
vaniljekepike, lk 234	Vanillestange, die, lk 296
vaniljestruudel, lk 124	Vanillestrudel, der, lk 159
vastuvilistama, lk 77	zurückpfeifen, lk 100
veenõõr, lk 221	Wasserstrick, der, lk 279
veerandtunnikelluke, lk 145	Viertelstundenglocke, die, lk 186
ventilaatorituul, lk 91	Wind des Ventilators, lk 119
veoautokaaslane, lk 33	Lastautokompagnon, der, lk 43
vesiroosipross, lk 200	Seerosenbrosche, die, lk 250
vihmanõõr, lk 162	Regenschnur, die, lk 206
viletsuspataljon, lk 20	Elendsregiment, das, lk 26
viltusuulisus, lk 84	Schiefmäuligkeit, die, lk 110
vormileivakäru, lk 35	die Karre mit dem Kastenbrot, lk 45
väljaskäimiskingad, lk 201	Ausgehshuche, die, lk 251
värvihunnik, lk 108	Farbe, die, lk 138
väänatudkaelne, lk 198	halsverdreht, lk 247
õhtuarmastus, lk 74	Abendliebe, die, lk 95
õhubarakk, lk 60	Luftbaracke, die, lk 79
õhuingel, lk 112	Luftengel, der, lk 144
õdusepäev, lk 188	Schreckenstag, der, lk 236
ööaktiivne, lk 122	nachtaktiv, lk 155
ööhais, lk 40	Nachtgestank, der, lk 52
öökirss, lk 48	Nachtweichsel, die, lk 63
öökohvriasi, lk 25	Nachkoffersache, die, lk 33
öölõks, lk 92	die Falle der Nacht, lk 120
öömaa, lk 16	Nachtland, das, lk 21
ööragin, lk 76	Nachscheppern, das, lk 99
öösiluett, lk 155	Nachtsilhouette, die, lk 198
üks-kord-vahetuse-jooksul-šlakk, lk 137	Einmal-pro-Schicht-Schlacke, die, lk 175
ümarakõhuline, lk 125	rundbauchig, lk 160

Semantische Beziehungen des Grundtyps Substantiv+Substantiv

Relationen nach der Semantik der ergänzten Verbprädikation (Lohde 2006:66–67)

mall (Muster)	Beispiel	Paraphrase
a) kuuluvusmall (Possessiv) A gehört/besitzt B	Künstlervilla	Villa, die dem Künstler gehört/ die er besitzt; Villa des Künstlers
b) (koostis)osamall (Partitiv) B ist ein Bestandteil von A/ gehört zu B	Stuhllehne Pffirsischtorte	Lehne des Stuhls Torte mit Pffirsischen
c) materjalimall (substanziell/material) B besteht aus A	Metallkoffer	Koffer aus Metall
d) kogu-/ koosseisumall (konstitutional) B wird von/aus A gebildet	Menschenansammlung	Ansammlung von Menschen
e) võrdlusmall (komparativ) A ähnelt/gleicht B	Staubzucker	Zucker wie Staub
f) teemamall (themaangebend) A ist Thema von B	Lexikologiebuch	Buch über Lexikologie
g) intensiivsusmall (graduierend) - A macht B größer augmentatiivne mall (augmentativ) - A macht B kleiner diminutiivne mall (diminuierend)	Rieseneinfluss Zwergstaat	riesiger/sehr großer Einfluss sehr kleiner/unbedeutender Staat
h) tegijamall (agens) - erzeugt/produziert B - B erzeugt/schafft A - B tut etw. mit A	Ziegenmilch Romanschriftsteller Zeitungsleser	Milch, die die Ziege erzeugt Schriftsteller, der Romane schreibt Leser, der eine Zeitung liest
i) tegevusobjektimall (Patiens) Mit A geschieht etw./wird etw. getan	Geschwindigkeitsmessung	Messung der Geschwindigkeit (die Geschwindigkeit wird gemessen)

Adverbiale Relationen

Muster	Beispiel	Paraphrase
a) kohamall (Lokal) - B befindet sich/ist in A - B geschieht/vollzieht sich in A - B führt zu A - B kommt/stammt von A	Rathaussaal Feldhockey Balkontür Stadioneingang Ostwind	Saal im Rathaus Hockey auf dem Feld Tür zum Balkon Eingang zum/ins Stadium Wind aus dem Osten
b) ajamall (Temporal) A bestimmt Zeitpunkt/Zeitdauer von B	Sommergewitter Weihnachtsfeier Jahresfahrkarte	Gewitter im Sommer Feier zu/an Weihnachten Fahrkarte für ein Jahr
c) instrumendimall (Instrumental) A ist Mittel/Instrument für B	Beilhieb Fußtritt	Hieb mit dem Beil Tritt mit dem Fuß
d) põhjusmall (Kausal) A ist Ursache von B	Freudensprung Erdbebenschaden	Sprung aus Freude Schaden durch ein Erdbeben
e) eesmärgi- /otstarbemall (final) B ist bestimmt/geeignet für A	Blumentopf Hustensaft	Topf für Blumen Saft gegen Husten
f) tingimusmall (konditional) B geschieht wegen A	Jubiläumsausstellung	Ausstellung anlässlich des Jubiläums
g) modaalsusmall (modal) A bestimmt Art und Weise von B	(Drei)schichtbetrieb	Betrieb in (drei) Schichten

Kinnitan, et koostasin magistritöö iseseisvalt ja kasutatud kirjandus on viidatud.

8. juuli 2014

Sirje Vägi

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Sirje Vägi

(sünnikuupäev: 11.03.1987)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Juhusõnad Herta Mülleri romaanis „Atemschaukel“ ja selle eestikeelses tõlkes „Hingamise kiige“,

mille juhendaja on Anne Arold, PhD,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 8. juuli 2014

Sirje Vägi